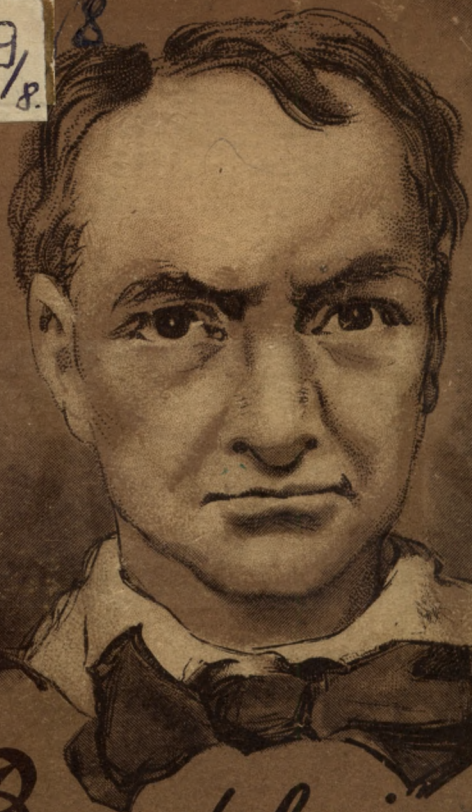
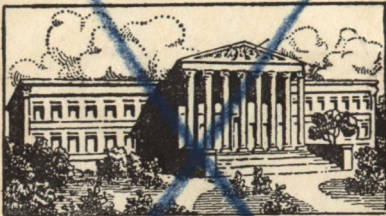

12.019/
8.

Baudelaire
írta Théophile Gautier
ULTURA KÖNYVTÁR

MAGYAR NEMZETI MUZEUM
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRA

OLVASÓTERMI KÉZIKÖNYVTÁR

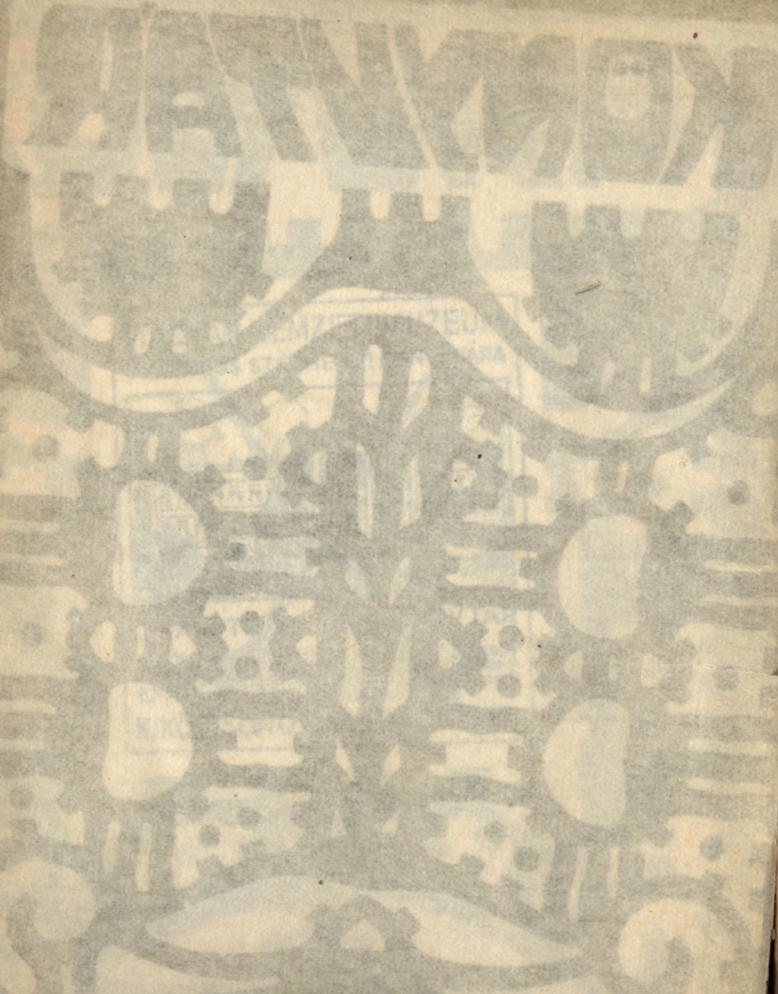
017365

KIKÖLCÖNÖZNI NEM SZABAD

KÖNYVTÁR

KULTURÁ KÖNYVTÁR
SZERKESZTI LACZKÓ GÉZA

8
BAUDELAIRE

THÉOPHILE GAUTIER BAUDELAIRE

NÉGY KÉPPEL

FORDITOTTA
TÓTH ÁRPÁD

BUDAPEST

A KULTURA KÖNYVKIADÓ ÉS NYOMDA R. T. KIADÁSA

~~Lajos~~
~~218.~~

A borítékképet
Szántó Lajos rajzolta.

12019/8

M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA
I. Nyomt. Növedéknapló
192 2. év. 250. sz.

Párizs XI. kerületének anyakönyvvezetője előtt 1821 április 11.-én megjelent Joseph François Baudelaire, a főrendiház volt irodafőnöke, egy hatvan esztendősen finom öreg úr és bejelentette, hogy fia született ifjú feleségétől, Caroline Dufays-tól. A születési okmányt az öreg Ramey szobrász s az agg Naigeon festő írták alá tanukul.

Charles Baudelairet el is kíséri végig életén a női test fiatal szépsége, a halál elé korhadás, a finom előkelőség, amelyekből égő, nyugtalan színek világában izzó rideg márványszobrokká faragja verseit.

Verseit, amelyekért a császári törvény keze reásújtott, amelyeket Faguet, az örök Polonius, jó-másodrendűeknek bélyegez; amelyektől megvadul a pugris; amelyeket örömig fokozódó sötét kétségbeeséssel és művészi kielégüléssel olvas a beavatott; amelyek, a Fleurs du mal egyetlen kötete, a XX. század sorsfordulása elé rothadó Európa minden utánnajövő irodalmi áramlatának kútfeje s szellemi képének tükre.

Művészete zárókő és hajnalderengés egyszersmind.

A világzűllés előtti Európa a civilizáció bábeli tornyán, az éghez közel, a földi örömekért, finomakért és állatiasakért, nyerített s ha sarkantyújával vesén vágta az elkülönödött kultúrák örök lovasa, a minden hajszos nyakán láthatatlanul ott ülő *atra cura*, feledésért újra a földi gyönyörhöz, a még finomabban állatiashoz omlott alá.

Ennek a finom köntösben bűzös féreg-nyüzsgéssé oszló testnek lelkében beteg és betegítő virágok fakadnak; gyönyöre és kínja majdnem egy s azon hangon üvölt; a lélek a testet hajkurázza új s egyre izgatóbb benyomások felé; a test a lelket gyötri ocsmányságai fölé újabb és újabb szivárványfátylat teregetni.

Baudelaire mocsárnak látja azt az Európát, amelyet az anyagiasságon csüngők, a gyarmatosítók, a világkiállítás-rendezők a haladás aranykorszakának tekintenek. S valóban; mentül több Kutjabagosra futott be a telefonvezeték, mentül több gép idomult a munkás kezéhez, antul mélyebbre és messzebbre terjedt a lelkek mocsara: a fürtelem.

Ebből a fürteleből apró, finom tanagrákat, rodin-i nyugtalan torzókat faragott a türelmes művész vésője. A sötét gond meg kicsiny repedéseket, zord hasításokat tépett rajta.

S ott álltak alkotásai a világ-európaiság lelki sivatagának végtelenjén . . . Távoli hajnalderengés simított végig

szobrain, amelyek a halló fülnek megzendültek, mint Memnoné.

Panasz zeng bennük a rosszért, amely osztályrésze s halk vágyódás a — néki soha el nem érhető — jobb után.

Innen van az, hogy a világkiállítáros európaiság és társadalmának oszlopai csak a versgyűrőt látták Baudelaireben s elég tehetségesnek találták ... valahogy úgy, mint nálunk Adyt. A Törvény érzékeny mérlege rögtön megbillent, ahogy beléje dobták ezt a súlyt, amely a Törvény anyja, „a kis Napoleon“ társadalma szégyenét hordta magán jelzésül. A pugrisok megvadultak, mert lelkük mocsarába világított be ez a merész tolvaj-lámpa. A beavatottak előtt tudatossá vált a lelki züllés, amelyben kortársaikkal együtt fetrengtek ők is s mély hála forrott szét szívükben, hogy rejtegetett nyomoruk ily művészi megnyilatkozásra lelt.

Baudelaire panaszának és vágyódásának hajnalderengése hideg, tisztavonalú, világos, meleg-hirdető reggellé fényesedett Romain Rolland-ban s méltóságosan enyheforró déllé érett Rabindranath Tagore-ban.

Hanyatló század futó kézszorítása ő, amely a fellépőt köszönti.

Ez a fontos.

Az, hogy a modern erotika fájdalmas vonása, itt-ott groteszk finomsága belőle sarjad ;

Az, hogy Verlaine vívódása, Rimbaud perverzítése, Jean Moréas úri-őszí bánata, Mallarmé és Ady szimbolizmusa s a modern irodalmi dekadencia az övének ifjabb testvére;

Az, hogy nincs talán két sora, költői képe, érzés-megfogása, gondolata, hangulata, amely ne forogna verssé teljesítve, novellává széthúzva, regénnyé nyúlósítva, szindarabbá kibontogatva mindnyájunk kezén sok-sok alakban;

Az, hogy az ő összetett, bonyolult művészete a kapocs a zavarost mímelő, de, Istenem! oly áttetsző romantizmus s a mi bonyolult művészetünk között;

Mindez igazán csak a gondolatok helyett cédulákat rendezgető frakkos Akadémiák előtt a fontosabb.

S az élete?

A társaságos ember azt mondja rá: „Sötét spleen!”

Az orvos: „Autoszuggestióval ölvé nevelt hisztéria!”

Az író: „Külső esemény semmi. Csupa belső élmény!”

Az életrajz-szerkesztő így szedi egybe:

„Született Párizsban, 1821 április 9.-én, meghalt ugyanott 1867 augusztus 31.-én. Atyja műkedvelő festő volt. Fiatalon előzvegyült anyja másodszor Aupick ezredeshez, a későbbi konstantinápolyi, majd londoni, majd madridi nagykövethoz ment nőül. Lyonban kezdte meg tanulmányait, amelyeket 1839-ben fejezett be a Lycée Louis-le-

Grand-ban. Szülei kereskedőnek szánták, ő azonban az irodalmi pályát választotta, amelyen — egy hosszabb exotikus tengeri utazás (1841 május—1842 február) után — a Salon de 1845 műkritikai tanulmányával, első nagyobb művével keltett figyelmet maga iránt. Ezt követte a Salon de 1846. E két tanulmányában az akkor még el nem ismert Delacroix és Ingres mellett tör lándzsát s biztos szemű ítélőnek bizonyul. Katholikus és arisztokrata nézetei ellenére is fegyverrel kezében üdvözölte az 1848-as forradalmat s rövid ideig Proudhon-nal is összeköttetésben állt. Ez időtájt ismerkedik meg Poe elbeszélő műveivel, amelyeknek mesteri átültetésével ajándékozta meg nemzetét (1875). 1857-ben jelenik meg a *Fleurs du mal* verses kötete, amelyhez Théophile Gautier a költő halála után írta előszóul híres essai-jét. 1859-ben adja ki Th. Gautier-ról szóló értekezését, amelyet hosszabb időközben a *Paradis artificiels* (1861) a hasis és ópium hatásáról szóló lélektani és kritikai dolgozata követ. Figyelemre méltó cikkeket írt Constantin Guys-ról, az angol rajzólóról s védelmébe vette Richard Wagner-t. Sikertelen kísérlete után, hogy az Académie française-be bejusson (1862), Belgiumba költözött, mely ország tiszteletreméltó lakóiról becsmélő verseket találtak hagyatékában. A klíma, egyre-másra hajótörést szenvedő irodalmi tervei, nyomora, kicsapongásai megrendítették amúgy is gyöngye egészségét. Különféle agybántalmak után féloldali bénulás (hemiplégia) és szólási képtelenség (afázia) lepte meg. Barátja és kiadója,

Poulet-Malassis ápolta, majd Párizsba szállították, ahol több hónapi vívódás után egy szanatóriumban kimúlt.

Pedig ez az élet az úrból kis-polgárrá, kis-polgárból bolondos bohémé süllyedő, pénzért robotoló testben az öntudatra ébredt fürtelem gyötrődése, szépség-áhítása volt csak.

Semmi más.

LACZKÓ GÉZA.

B A U D E L A I R E

ELŐSZÖR 1849 DEREKA TÁJÁN találkoztunk Baudelaire-rel, a Pimodan-hotelben, ahol, a Fernand Boissard-é mellett, fantasztikus lakosztályunk volt, melyből hozzá egy a falban megbúvó titkos lépcső vezetett át s ahol bizonyára kísértetjárást rendeztek mindama szép nők árnyai, akiket Lauzun valaha csak szeretett. Ez alkalommal együtt volt velünk a pompás Maryx, aki zsenge fiatalsága idején Scheffer Mignon-jához állt modellt, később meg a Koszorúosztogató Dicsőség-hez, Paul Delaroche művéhez – s megosztotta társaságunkat az a másik szépség is, – akkoriban ragyogása teljében, – akiről Clesinger vett mintát Kigyós nő-jéhez, ama márványhoz, melyben a fájdalom a kéj végletéhez hasonlít s mely az életnek oly intenzitásával remeg, aminőt vésővel se azelőtt, se azóta nem ért el senki.

Charles Baudelaire akkoriban még mint ismeretlen költő készülődött a homályból a fény felé, azzal a makacs kitartással, mely nála az ihlet megkettőzője volt, — neve azonban már a várakozás bizonyos remegését keltve terjedt a költők és művészek között s az 1830-as nagy nemzedéket követő fiatal generáció nagyon sokat remélt tőle. Ama titokzatos összejöveteleken, ahol a jövő hírnevei először vázolódnak fel, a legkitűnőbbnek őt tartották. Gyakran hallottam róla beszélni, de még egyetlen munkáját sem ismertem. Testi megjelenése meglepett: rövidre nyírt, gyönyörű fekete haját viselt, mely oly szabályos szögek alatt simúlt ragyogón fehér homlokához, mint valami szaracén sisak; spanyol-dohány-szín szemeinek okos, mély tekintete talán kissé túlságosan is átható volt; nagyon-fehér fogakkal megrakott száján, a körvonalát árnyazó könnyű és selymes bajusz alatt, mozgékony, kéjes és gúnyos vonalások sejlettek, mint a Leonardo da Vinci alakjainak ajkain; a finom és érzékeny orr, némi tömpeséggel, távoli, meghatározhatatlan illatok felé látszott feszíteni a remegő cimpákat; állát erős gödröcske hangsúlyozta, mint a szobrász befejező

hüvelyk-nyomása; gondosan beretvált arcának rizs-portól hamvas gyöngéd kékesége ellentétben állt a pofacsont környékének pirosas árnyalataival; nyaka, elegáns, női fehêrségü nyaka szabadon emelkedett ki a lehajtott gallérú ing s a kockás mintájú, indiai kelméjű, keskeny nyakkendő szorításából. Ruhája fekete, színjátshón fényes bô kabátból s mogyoróbarna nadrágból állt, fehér harisnyákkal s lakk-félcipôkkel: az egész pedánsan tiszta és rendes, bizonyos angolos egyszerűség akart hangsúlyozásával, mintegy aláhúzva különbözôségét a »művészi« viseletmódtól, a puha nemez-kalapoktól, bársony-zekéktől, vöröszubbonyoktól, lengedezô szakálltól és borzas sôrénytől. Semmi nyerseség vagy mutatósság nem zavarta ezt a szigorú eleganciát. Charles Baudelaire ama józan dandysmus képviselője volt, mely a ruhák szövetét üvegpapírral dôrzsöli végig, hogy eltüntesse róluk a vásárnapias és vadonatúj jelleget, mely annyira kedves a filiszternek s oly utálatos az igazi gentleman számára. Utóbb még a bajuszát is leborotválta, úgy találván, hogy ez is az ósdi, »festői« divat maradványa, mely mellett gyerekes és »bourgeois«-dolog volna meg-

maradni. Így, minden fölösleges szőrzettől megfosztottan, arca a Lawrence Sterne-ére emlékeztetett, mely hasonlóságot Baudelaire-nek az a szokása is fokozta, hogy beszédközben mutatójának támasztotta a homlokát: ugyanis, mint tudjuk, ez a mozdulat van megörökítve az angol humoristának művei elé illesztett arcképén. Ilyen volt az a fizikai benyomás, melyet első találkozásunk alkalmával a *Fleurs du mal* leendő szerzője keltett.

Ez a fiatalkori s hogy úgy mondjuk, első levonatú arckép tűnik elénk a *Nouveaux Camées parisiens*-ből is, melyet Théodore de Banville írt, egyik legkedvesebb és leghívebb barátja a költőnek, kinek vesztét siratjuk. Engedtettsék meg nekünk, hogy ezt a néhány próza-sort, mely tökéletességben fölér a legszebb versekkel, ideiktassuk: Baudelaire egyik kevésbé ismert, hamar elmosódott ábrázolását adják, mely immár csak bennük él:

»Émile Deroynak egyik festménye, mely a modern piktúra oly kevészámú remekei közé tartozik, húszéves korában mutatja be nekünk Charles Baudelaire-t, abból az időből, mikor

gazdagon, boldogan, szeretve, – és már híresen,
– első verseit írta, annak a Párizsnak tapsai közt,
mely az egész többi világ izlését irányítja! Oh,
mily ritka arc-példány, igazán isteni, egyesítve a
szerencse, az erő s a varázs legellenállhatatlanabb
vonásait! A szemöldök tiszta, nyúlt vonala nagy
ívbe enyhül s keleties, meleg, élénk színű pillák
fölé borúl; a hosszúkás, fekete, mély szem, hason-
líthatlan fényével, simogatón és lenyűgözőn öleli
át, fürkészi ki és tükrözi vissza mind a körül
való dolgokat; a könnyed bájú, ironikus orr cimpái
tisztán válnak ki s kissé elgömbölyült hegye előre
törve, azonnal a költő híres sorait idézi eszünkbe:

Mint mások szellemét a ringó zene vonja,
Enyém, én édesem, párfőmődön suhan!

A száját már följazotta s elfinomította a lélek,
de e pillanatban bibora és friss húsa még a gyü-
mölcsök érintetlenségére emlékeztet. Az áll kerek,
de gőgösen gömbölyödő, hatalmas, mint a Bal-
zacé. Az arc csupa meleg, barna sápadtság, mely
alól gazdag és szép vér rózsás tónusai ütnek
át; körülöttük gyermeki, eszményi pelyhek, egy
ifjú isten szakállá; a magas, széles homlok fen-

séges rajzát fekete, sűrű, kedves hajzat övezi, mely Paganini-szerű, természetes hullámmal omlik egy Achilles vagy Antinous nyakára!»

Persze, ezt az arcképet nem vehetjük szó szerint, hiszen piktúrán és költészetben vetül keresztül s kettős eszményítés szépítette meg: a maga idejében mindazáltal komoly és pontos ábrázolás volt ez. Charles Baudelaire egyidőben maga volt a hibátlan szépség és tökéletes kivirágzás s ez a hű tanuságtétel ezt hirdeti. Ritkán esik meg, hogy valamely költőt vagy művészt még mint zsenge és bájos jelenséget ismerjen meg a világ. Az elismerés csak később jön meg, mikor az önképzés fáradságai, az élet harca s a szenvedélyek gyötrelmei immár megváltoztatták eredeti arcát: csak maszkot hagynak rajta, elkínzott lárvát, melyre minden fájdalom külön rányomta bélyegét, sebhelyét és ráncait. Ez az utóbbi kép marad aztán emlékezetben, bár ennek is megvan a maga szépsége. Alfred de Mussetnek is gyönyörű fiatal arca volt. Phoebus-Apollóként tűnt föl szőke hajával s a David-féle medaillon valósággal isteni jelenségnek mutatja. — Baudelaire különös, de minden szenvedést kerülni látszó külsőségeit valamely exotikus zamat is fűszerezte,

*Baudelaire 1844-ben
(De Roy festménye után)*

mintegy távoli illat, vidékeké, melyeket égőbben szeret a nap. Mondják, hogy költőnk sokat utazott Indiában: ime a magyarázat!

Ellentétben a művészek kissé nagyon is szabados szokásaival, Baudelaire végsőig ragaszkodott a legszorosabb társadalmi formákhoz s jólneveltsége szinte már a mesterkéeltség túlzásait vette föl. Latolgatta a mondásait, csak a legválasztékosabb kifejezéseket használta s bizonyos szavakat megkülönböztetett módon ejtett ki, mintegy aláhúzva s titokzatos fontosságúvá téve őket. Hanghordozásából dült szedés és iniciálás nagybetűk érződtek ki. Az ugratás, amit Pimodan népe fölöttébb kedvelt, bohémesnek és útszélinek tűnt föl előtte, megvetette; mindazonáltal nem idegenkedett a paradoxonoktól és túlzásoktól. Mintha valami nagyon egyszerű, igen természetes, tökéletesen ártatlan dolgot mondana, afféle Akárki-úr-szerű köznap megjegyzést az időjárás szépségéről vagy csunyaságáról, ördögien szörnyű axiómákkal állt elő s dermesztő hidegvérrel vitatott torz tételeket, külön matematikával, mert furcsaságai kifejezésében mindig szigorú módszerességgel élt. Szellemessége nem találó mondásokban és sziporkákban

nyilvánult, hanem abban, hogy a dolgokat valamely különleges szemszögből nézte, mely megváltoztatta körvonalait, mint mikor madártávlatból vagy függőlegesen lefelé szemléljük a tárgyakat: összefüggéseket ragadott meg, amiket mások nem vettek észre s melyeknek bizarr logikája elképesztett. Karmozdulatai lassuak voltak, ritkán és kimérten lendülők, teste közelségében maradók, mert iszonyodott a délies gesztikulálástól. A pergő beszédet sem szerette, az angolos hűvösséget tartotta jóízlésűnek. Bohémek közé tévedt dandynek lehetett volna mondani, aki azonban megőrzi közöttük szokásait s önmagának azt a gondos ápolását, mely jellemzi a Brummel elveitől áthatott embert.

Ilyennek láttam őt első találkozásunk alkalmával, mely úgy él bennem, mintha csak tegnap történt volna s emlékezetből ide tudom rajzolni teljes képét.

A nagy szalonban voltunk együtt, mely a legtisztább XIV. Lajos-stilust mutatta, fakultan is csodálatos tónusú aranyozásokkal a fal faburkolatán, apró, kiugró díszeken húzódó párkányzattal, mely fölé Lesueur vagy Poussin valamely tanít-

ványa, aki talán a Lambert-palota építésén is dolgozott, a kor mithologikus izlésének megfelelőleg nimfákat festett, a nádasban rajtuk törő szatirokkal. A fehér és rózsaszín erezésű, pyreneusi márványkandalló széles öble fölött aranyozott elefánt állt az órát megillető helyen, oly hadi mezben, amilyet Lebrun csataképén a Porus elefántja hord: hátán harci toronnyal, mely egyben óralap is volt, – kék számjegyek, fehér zománc-alapon. A karosszékek és diványok ódon formáin avitt színű borítás ábrázolt vadász-jeleneteket, Oudry és Desportes modorában. Ebben a szalónban tartotta üléseit a »hasisevők« klubja, akik közé magam is tartoztam s akikről, – révületeikről, álmaikról, érzékcsalódásaikról, melyeket oly mély levertség követ, – már másutt is adtam leírást.

Mint fentebb említettem, a lakás gazdája Fernand Boissard volt, akinek rövid, göndör, szőke fürtei, fehér-piros arcszine, fénytől és szellemtől szikrázó szürke szemei, piros szája és gyöngyfogsora kicsattanó rubensi egészséget mutattak, hosszú életet ígérve, mely túl fog terjedni az emberi kor rendes határain. De hajh, ki tudhatná előre egy-egy ember sorsát? Boissard, aki nem volt híjján

a boldogság egyetlen feltételének sem és aki még a jó családból való fiatalemberek vidám nyomorúságán sem ment át soha: immár több éve, hogy elpusztult, miután előbb már élve is régen halottnak számított, hasonló betegség következtében, mint aminőben Baudelaire is elhunyt. Ez a Bois-sard jeles tehetségű fiú volt, a legfogékonyabb elmék közül való: festészethez, költészethez és zenéhez egyaránt jól értett; de az ő esetében talán éppen a dilettáns ártott a művésznek: a mások csodálata túlsok idejét vette el s lelkesedésekben merült ki; semmi kétség, hogy a kényszerűség vaskeze alatt kitűnő festő vált volna belőle. Az a siker, melyet Epizód az oroszországi visszavonulásból című képe a Salonban aratott, kezkeskedett erről. Azonban, bár a festészethez sem lett hűtlen, egyéb művészetekhez is átcsábult: hegedült, kvartetteket szervezett, Bachot, Beethovent, Meyerbeert és Mendelssohnt játszott, nyelveket tanult, kritikákat írt s bájos szonetteket faragott. Nagy kéjence volt a művészeteknek s a remekműveket senki sem élvezte az övénél teljesebb elfinomultsággal, szenvedéllyel és érzéki hévvel; a Szép csodálata közben megfeledkezett annak

kifejezéséről s azzal, hogy oly mélységesen átérezte, elintézettnak vélte megtestesítését is. Társalgása bájos volt, vidámsággal és ötlettel teljes; megvolt benne a ritka adomány szavak és mondások, mindenfajta kellemesen bizarr kiszólások kitalálására; mikor beszélt, olasz *conchetto*-k és spanyol *agudezza*-k röppentek szemeink elé, mint bohókás *Callot*-figurák, lenge bájú és mulatságos bukfencekkel. Akárcsak Baudelaire, szerelmesen a ritka szenzációkba, ha tán veszélyesek volnának is, ismerni akarta azokat a mesterséges paradicsomi gyönyöröket, melyek utóbb oly drágán fizettetik meg az emberrel hazug révületeiket s kétségkívül a hasis mértéktelen élvezete volt az, mely aláásta ezt az erőtől duzzadó és oly virágzó egészséget. Ez a megemlékezés ifjúkorom barátjáról, akivel egy fedél alatt éltem, erről a java időkből való romantikusról, akit a dicsőség csak azért nem keresett föl, mert jobban imádta a többiekét, semhogy a magáéra törjön, talán nem helytelenül iktatódik ide, ebbe a rövid följegyzésbe, mely előszavául szolgál egy másik halott összes műveihez, aki mind a kettőnk barátja volt.

A szóbanforgó találkozás napján Jean Feuchères is jelen volt, a Jean Goujon-ok, Germain Pilon-ok és Benvenuto Cellini-k fajtájából való szobrász, akinek izléssel, ötlettel és bájjal teljes munkássága csaknem nyomtalanul tűnt el, mivel az ipar és kereskedelem kaparintotta szolgátságába, hogy műveit — bátran tehették velük ezt, — a leghíresebbek neve alatt hozzák forgalomba, gazdag gyűjtők számára, akik végeredményben nem lettek család áldozatai. Feuchères-nek, szobrászi tehetségén kívül, hihetetlen utánzó-ügyessége is volt s bármely színésznél különbül alakított egy-egy típust. Ő kezdte azokat a tréfás beszélgetéseket Bridais káplár és Pitou karabélyos közt, melyek műsora azóta oly csodálatosan megterebélyesedett s máig is ellenállhatatlan kacagásra fakaszt. Feuchères halt meg leghamarább s a négy művész közül, akik azon a napon együtt voltak a Hôtel Pimodan szalonjában, immár csak e sorok írója él még.

A diványon, félig elnyújtózva, párnára támasztott könyökkel s azzal a mozdulatlansággal, mely a sok modelltállás következtében szokásává rögződött, Maryx hevert, fehér ruhába öltözve, melyet

bizarr, vércsöppekre emlékeztető minta pettyezett. Szórakozottan hallgatta Baudelaire paradoxonait, a meglepetés legcsekélyebb jele nélkül hibátlan keleti típusú vonásain, miközben bal kezéről jobb keze ujjaira huzogatta gyűrűit. Ezek a kezek éppoly tökéletesek voltak, mint teste, melynek formái megőrizték szépségüket.

Az ablak mellett a »Kígyós nő« (akinek igazi nevét nem volna illendő megmondanom), miután az egyik karosszékre dobta fekete csipke-köpenykéjét s a legbájosabb kis zöld bóbitát, amilyen csak valaha Lucy Hocquet vagy madame Baudrand fürteit koronázta, szabadúlni rázta szép, barnavörös haját, mely még nedves volt az imént elhagyott uszoda vizétől s ez az egész mousseline-be takart test, mint valami najádé, a fürdő jó szagát árasztotta. Szemével és mosolyával bátorította a röpké szócsatát, melybe olykor-olykor maga is belevetett egy-egy gúnyolódó, vagy helyeslő megjegyzést, mire a harc frissülve kezdődött újra.

Elmúltak, örökre el, ezek a bűvös heverő órák, melyeken költők, művészek és szépasszonyok dekameronjai gyűltek össze, hogy művészetről, irodalomról és szerelemről csevegjenek, mint a

Boccaccio századában. Az idő, a halál, az élet parancsoló kényszerűségei szétszórták ezeket a szabad vonzalmú csoportosulásokat, emléküik azonban drága marad mindazok számára, akik szerencsések lehettek résztvenni bennük – s nem minden önkénytelen megindulás nélkül írom le most róluk ezeket a sorokat.

Eme találkozás után nem sok időre, Baudelaire egy verseskötettel látogatott meg, két távollévő barátja megbízásából. Ő maga is ír erről a jeletről egyik irodalmi feljegyzésében, melyben rólam a tisztelő csodálat oly kifejezéseit használja, hogy nem merem idézni szavait. Ettől a pillanattól fogva fejlődött ki köztünk az a barátság, melyben Baudelaire mindvégig a kedves mestertől kitüntetett tanítvány szerepét igyekezett megtartani, noha tehetségét csak önmagának köszönhette s tiszta eredetiség megjelenítője volt. Soha, a legbizalmasabb érintkezések során sem állt el ettől a tisztelettől, melyet már túlzottnak is találunk s mely alól örömmel mentettük volna föl. Büszkén, újra meg újra tett bizonyosságot eme érzéséről s a *Fleurs du mal* dedikációja, mely nekünk szól, a maga lapidáris formájában adja

meg baráti és költői hódolatának legteljesebb kifejezését.

Ha időt töltünk ezeknél a részleteknél, nem azért tesszük, hogy, mint mondani szokás, magunkat érvényesítsük, hanem azért, mert így Baudelaire lelkének nem ismert oldalát festhetjük meg. Ez a költő, akit sátáni természetűnek igyekeznek beállítani, a (persze, irodalmilag vett) rossz és az erkölcstelen szerelmesének, a legnagyobb mértékben fogékony volt a szeretet és csodálat érzéseire. Nos, a sátánt pedig éppen az jellemzi, hogy képtelen a szeretetre és csodálatra. A fény sérti őt s számára a dicsőség elviselhetetlen látvány, mely elől denevér-szárnyaival takarja el szemeit. Még a romantikus rajongások korában sem tisztelte és imádta senki Baudelaire-nél jobban a mestereket; mindenkor készséggel fizette meg nekik a megillető tömjén-adót s cselekedte pedig ezt minden tanítványi szervilizmus, minden klikkpajtási fanatizmus nélkül, mivel maga is külön mester volt, akinek megvan a maga királysága, népe és saját képére vert ércpénzei.

Talán helyénvaló lesz, miután két arcképet is adtunk az ifjúsága virágjában s ereje teljében lévő

Baudelaire-ről, ha úgy is leírjuk őt, amilyen élete utolsó éveiben volt, mielőtt a kór kinyújtotta volna feléje kezét s pecsétet nyomott ajkaira, melyek nem szólaltak meg többé a földi világban. Arca lesoványodott s mintegy átszellemült; szemei megnagyobbodtak, orra finoman élezettebbé vált s keményebb formát öltött; ajkai rejtelmesen csukódtak egymásra s szorításuk szarkasztikus titkokat látszott rejteni. Az arcszín egykor élénkpiros árnyalataiba a szikkadás vagy fáradság sárga foltjai elegyültek. Homloka pedig, gyöngén kopaszodva, megnagyobbodott s mintegy tömörebbé vált, mintha valamely különösen kemény márványba faragták volna széles síkjait. Selymes és finom, hosszú haj, ritkulva már és csaknem teljesen fehérén, keretezte ezt az egyszerre öreg és fiatal arcot, csaknem papos kifejezést adva neki.

Charles Baudelaire 1821 április 21.-én született Párizsban, a Hautefeuille-utcában, egyikében azoknak a régi, sarkukon kiugró tornyocskával ékes házaknak, melyeket azóta bizonyára eltüntetett a földszínéről az egyenes vonalakért s széles utakért rajongó városrendészet. Az apa, Baudelaire úr, régi barátja volt Condorcetnek és Cabanisnak,

nagyon előkelő nevelésű, igen művelt ember, a XVIII. századnak azzal az udvariasságával, melyet a republikánus korszak kihívóan nyers erkölcssei nem pusztíthattak ki annyira, mint gondolnók. Ez a tulajdonság öröklődött bele költőnkbe is, aki mindenkor ragaszkodott a túlzásig menő finom modor formáihoz. Semmi sem vall arra, hogy a kis Baudelaire csodagyermeknek indult volna s hogy sok babér jutott volna neki az iskolai díjkiosztásokon. Sőt alaposan megszenvedte az érettségi vizsgálatot, melyen valósággal kegyelemből eresztették át. Bizonyára az őt váratlanul érő kérdések miatt, ez az annyira finom szellemű s oly igazi tudással érett fiú végképp zavarba jött, félkegyelmű módjára dadogva. Ebből a látszólagos rosszdiákságból világért sem akarjuk a tehetség szabadalmi levelét kiállítani. Az ember kaphat vizsgálati jutalmakat s mégis nagy talentum lehet. Ebből a tényből csak az világos, hogy mennyire meg nem bízhatók az iskolai jegyekre alapított jóslások. A gyakran szórakozott és hanyag, vagy inkább egyéb dolgokkal törődő kis diák mögött lassankint alakul ki az igazi ember, akit a tanárok és szülők észre sem vehetnek. Baudelaire ur

meghalt s felesége, a Charles anyja, újra férjhez ment, Hupick tábornokhoz, aki később konstantinápolyi nagykövet lett. A családban csakhamar jelentkeztek azok a visszás érzések, melyek a kis Baudelaire korán ébredő irodalmi hajlamai ellen berzenkedtek. Ez a félelem, melyet a szülők éreznek akkor, mikor fiukban először nyilatkozik meg a költészet gyászos adománya – sajnos, nagyon is jogos rettegés, – és véleményünk szerint igazságtalan dolog, ha a költők életrajzában megrójják az apák és anyák fogyatékos megértését, és prózai gondolkodását. A szülőknek igazuk van. Mily szomorú, bizonytalan és nyomorúlt létre szánja magát az, – az anyagi gondokról nem is beszélve, – aki elindul azon a fájdalmas úton, melyet irodalmi karriérnek neveznek! Attól a naptól fogva bizvást tekintheti magát az emberi létezés kiközösítettjének: az ő aktivitásának vége, nem él tovább, – csak szemléli azontúl az életet. Minden belső mozgalma analízis anyagává lesz számára. Önkénytelenül kettős lényyé válik s más tárgy hijján, önmagának válik örök fürkészőjévé. Ha holttestre van szüksége, maga nyúlik el a fekete márvány-kockákon s csodálatos módon, mely

azonban igen gyakori az irodalomban, saját szívébe mélyeszi a boncolókést. S hát azok az elkeseredett harcok az Eszmével, ezzel a megragadhatatlan Proteussal, aki a legkülönbözőbb formákat öltve siklik ki ölelésünkből s aki csak akkor mondja el orákulumát, ha igazi alakjában való megjelenésre kényszerítjük! És ezt az Eszmét, ha végre riadtan vergődik diadalmas térdünk alá kényszerítve, újra föl kell emelnünk, felöltöztetnünk, a stíl ruháit vonnunk rá, melyeket oly nehéz megszőni, megfesteni s komoly és kecses redőkbe rendezni. Ebben a tartós erőfeszítésben az idegek izgékonyakká válnak, az agyvelő áttüzesedik, az érzékenység megkettőződik s beköszönt az idegesség s vele a sok bizarr nyugtalanság, hallucinációs álmatlanság, végefogyhatatlan szenvedés, beteges szeszély, fantasztikus lezüllések, oktalan szerelmek és undorok, örült energiák és alélt elterülés, izgató-szerek keresése és a csömör minden egészséges tápláléktól. Nem túlozzuk a színeket; nem egy újabbkori haláleset pontosan ezt a képet tárja elénk. S nem is gondolunk e leírásban másokra, mint csak az igazán tehetséges költőkre, akikhez ellátogatott a

dicsőség is és akik, legalább, eszményük keblén hulltak el. De mi minden tárulna még elénk, ha a pokol ama köreibe szállanánk alá, ahol, a cse-csemők árnyai közt, a halvaszületett költői vágyak bolyongnak, a magzattá sem érlelt próbálgatások, az eszme-lárvák, melyeknek sohase nőtt szárnyuk, sohase alakult ki formájuk, mivel az akarat még nem képesség, a vágy még nem teljesedés. A hit nem elegendő: talentum is kell. S az irodalomban csakúgy, mint a vallás tanításaiban, a cselekedet semmi a Kegyelem nélkül.

A szülők persze nem is sejtik a gyötrelmeknek ezt a poklát, ahová, hogy jól megismerhessük, magunknak kell leereszkednünk ama körbeecsavarodó lépcsőkön, melyeken nem egy Virgil vagy Dante a vezérünk, hanem holmi Lousteau és Lucien de Rubempré, vagy valamely más Balzac-féle zszurnaliszta, — a szülők nem ismerik, de ösztönszerűen megérik az írói és művészi élet eme veszélyeit és szenvedéseit s el akarják előlük ragadni gyermekeiket, akiket szeretnek s akiknek valamely emberileg boldog életet kívánnak biztosítani.

Mióta a föld a nap körül forog, csak egy apa

és anya találkozott, akik azért epedtek hő vágygal egy fiúgyermekért, hogy a költészetnek szentelhessék. A gyermek, éppen erre való tekintettel, a legragyogóbb irodalmi nevelést kapta s a sors rettentő iróniájából ő lett aztán Chapelain, a Pucelle szerzője! – Ki-ki láthatja, hogy ez a balszerencse kihívása volt.

Hogy gondolatait eltérítsék csökönyösen követett irányukból, Baudelaire-t utazni küldték. Mészire utaztatták. Egy hajó fedélzetén, a kapitány pártfogásába ajánlottan, bejárta az indiai tengereket. Láta a Maurice-szigetet, a Bourbon-szigetet, Madagaszkárt, talán Ceylont is, a Gangesz-félsziget egy-két pontját, de még mindig nem mondott le arról a szándékáról, hogy az irodalom művelője lesz. Hiába akarták felébreszteni érdeklődését a kereskedelem iránt, nem sokat törődött áru-bugyrai elhelyezésével. Az a tojás-szállítás, mellyel India angoljait kellett beefsteakjeikhez segíteni, egyáltalán nem vonzotta varázskörébe s ebből a nagy, hosszú utazásból nem tért vissza egyébbel, mint egy egész életre szóló fenséges kábulattal. Megcsodálta azt a távoli égboltot, melyen Európa előtt ismeretlen csillagzatok ragyognak,

megcsodálta az átható illatú, óriási és buja vegetációt, az elegánsan bizarr pagodákat, a fehér leplek közül kikandikáló barna arcokat s mindent, az egész exotikus és forró, hatalmas és színes természetet s verseiben számos visszaforduló gondolat vezeti újra a párisi ködből és sárból ezek felé a fény-, azúr- és párfőm-tájak felé. Legkomorabb költeményei mélyén is gyakran tárul fel egy-egy ablak, ahonnan fekete kémények és füstös tetők helyett az indiai tenger kékjére nyílik kilátás, vagy némely arany ragyogású partra, melyen egy maláji nő karcsú alakja lépdel könnyedén, fején korsót emelve. Anélkül, hogy az illő határon túl behatolnánk a költő magánéletébe, föltételezhetjük, hogy ez alatt az utazás alatt szeretett bele a fekete Vénuszba, kinek kultuszához mindvégig hű maradt.

Mire eme távoli barangolásokból visszatért, nagykorúságának időpontja is elérkezett. Nem lehetett értelme tovább, – még pénzügyi okokból sem, hiszen Baudelaire gazdag volt, egy időre legalább az, – szembeszállani a költő pályaválasztásával, mely az akadályok leküzdésével csak nagyobb erővel szilárdult meg s céljától semmi

többé el nem téríthette. Egy kis garçon-lakásban, ugyanannak a Pimodan-hotelnek a tetője alatt, melyben utóbb e följegyzések első lapjain elbeszélte találkozásunk történetét, kezdte meg Baudelaire a hol megszakadó, hol újra nekilendülő munkának, a szétfutó irányú tanulgatásnak s termékeny lustaságnak azt a váltogatását, mely minden útját keresgető irodalmi embernek közös életmódja. Baudelaire csakhamar megtalálta a maga ösvényét. Felfedezett, nem innen, de túl a romantizmuson egy eleddig ismeretlen földrészt, holmi bozontos és vad Kamcsatkát, melynek legmagasabb ormára – hogy az őt nagyrabecsülő Sainte-Beuve szavaival éljek, – bizarr architektúrájú kioszkot, vagy még inkább: yurtát épített magának.

A Fleurs du mal több darabja akkoriban már készen volt. Baudelaire, mint minden született költő, már indulásakor kész formákkal jelentkezett s egyéni stíl mestere volt, melyet utóbb elmélyített és kicsiszolt, de amely végig ugyanaz maradt. Gyakran emelték Baudelaire ellen a kiagyalt bizarrság, a mindenáron erőltetett és hajszolt eredetiség, s főleg a modorosság vádját. És ezen a ponton helyénvaló lesz kissé elidőz-

nünk, mielőtt tovább mennénk. Vannak emberek, akik természetes módon modorosak. Ezeknél az egyszerűség volna az affektált, mint valami kifordított modorosság. Rájuk nézve sok keresést és munkát jelentene, míg eljutnának az egyszerűségig. Az ő agyvelejük csavarodásai úgy formálódtak, hogy bennük a gondolatok is ferde és kusza spirálisokban tekergőznek egymás körül, ahelyett, hogy az egyenes vonal irányát követnék. Bennük a legkomplikáltabb, legelfinomultabb, legmélyebbeszmeKapcsolások jelentkeznek legelőször. A dolgokat különös szögben látják, amely a formákat és a távlati viszonyokat erősen módosítja. A kezük alá kerülő tárgyak képei közül a legbizarrabbak, a legszokatlanabbak és a legfantasztikusabban távoliak kapják meg őket elsősorban s szövevényükben azonnal meg tudják ragadni a titokzatos kigombolyító szálát. Baudelaire ezek közül a lelkek közül való volt, s azokon a helyeken, ahol a kritika csináltságot, erőltetést, túlzást, vagy az elfogultság paroxizmusát vélte észrevehetni, voltaképpen az egyéniség könnyű és szabad kibontakozása nyilvánult meg. Ezek az anynyira finom és különleges zamatú, oly mesterin

csiszolt üvegcsékbe párolt költemények az ő számára nem jelentettek nagyobb erőfeszítést, mint mások számára egy-egy rosszúl versbe tákolt közhely.

Baudelaire, noha megvolt benne mindaz a bámulat a múlt nagymesterei iránt, mely nekik történelmileg méltán kijár, nem vallotta azt a véleményt, hogy őket kell mintaképül tekintenünk: nekik kijutott az a szerencse, hogy a világ zsengebb korában élhettek, hogy úgy mondjuk: az emberiség hajnalán, amikor még semmi sem volt kifejezve s mikor minden forma, minden kép, minden érzés a szűzi ujdonság varázsával hatott. Azok a nagy közhelyek, melyek az emberi gondolat alapjait alkotják, akkor még virágzásuk idejét élték s elegendők lehettek az egyszerű genie-k számára, akik gyermeki közönség előtt szólaltak meg. De az újra meg újra ismétlés elkoptatta ezeket az általános költői témákat, mint ahogy a pénzek is elvesztik a hosszas forgalom közben veretüket; másfelől pedig maga az élet is komplikáltabbá, fogalmaktól és eszméktől zsúfoltabbá válván, nem volt többé ama kiélt formák közé szorítható, melyek egy más kor szellemének feleltek meg. Mennél inkább elbűvölő a tiszta ártatlanság,

annál bosszantóbb és csúf a szemforgatás, amely a tudatlanságot mímeli. A XIX. század jellemzője egyáltalán nem a naivság s hogy eszméit, álmait s vágyait visszaadhassuk, kissé összetettebb idiómára van szükségünk, mint az úgynevezett klaszszikus nyelv. Az irodalom is olyan, mint a nap, van reggele, dele, estéje és éjszakája. Ahelyett, hogy haszontalanul vitáznánk, vajjon a hajnal szeretnivalóbb-e, vagy az alkonyat: abban az órában kell festenünk, amelyben éppen vagyunk s palettánkat oly színekkel kelletik megraknunk, aminőket az illető óra hatásos ábrázolása kíván meg. A napnyugtának nincsenek-e éppoly szépségei, mint a reggelnek? Azok a rézvörös, zöldarany, türkisz-zafir elegyű árnyalatok, melyek ott gyúlnak ki és múlnak szét a nagy napvégző tűzvészben, azok a különös és szörnyeteg-forma fellegek, melyeken fénykévék reflektoroznak át s melyek egy légi Babel gigászi összeomlását idézik, nem közölnek-e velünk éppen annyi költészetet, mint a »rózsauju hajnal«, amelyet viszont szintén nem akarunk lenézni? Azonban a Hórák, akik Guido René mennyezeti képén a Nap szekere előtt lejtnek, már réges-régen elröpültek!

A *Fleurs du mal* költője azt az előadási módot szerette, melyet hibásan a dekadencia stílusának neveznek s amely voltaképen nem egyéb, mint az érettség végső fokára jutott művészet, mikor a vénülő civilizációk napsugarai már ferdülten ragyognak: raffinált, bonyolult, tudós stílus ez, árnyalatokkal és keresett fordulatokkal teljes, egyre tágitva a nyelv korlátait, szavakat véve kölcsön minden műszaki szótárból, színeket tépve minden palettáról, hangokat minden zongorákról, ott ragadva meg a gondolatokat, ahol a legmegfoghatatlanabbak s a formákat, ahol körvonalaik legelfolyóbbak és legbizonytalanabbak, ellesve és lejegyezve az idegválságok legtitkosabb rezdüléseit, a bomló és vénülő szenvedély vallomásait s az örületbe hajló, rögeszmés és bizarr révületeket. A dekadenciának ez a stílusa a mindent kifejezni akaró Emberi Ige utolsó szava és végső erőfeszítése. Hozzá hasonlót keresve a késő római császárság penészes-zöld márványozású nyelvét vagy a bizánci iskola komplikált csalafintaságait, a korhadásba hanyatló görög művészet utolsó megjelenési formáját idézhetjük; mert szükség-szerűen és végzetesen ilyen azoknak a népeknek

és civilizációknak a megszólalása, melyek körében a természetes életet mesterkelt életformák váltották föl s az emberben eladdig ismeretlen szükségleteket fejlesztettek ki. Egyébként pedig nem sekélyes valami ám ez a tudákosan annyira lenézett stílus, hiszen új eszméket fejez ki, új formákba öntve és sohasem hallott szavakba öltöztetve. A klasszikus stílussal egybevetve, ez a nyelv a homályt kedveli, a homályt, melyben babonás érzések zűrész álca-s-rajja tolong, az álmatlanság keszeg fantómjai, az éjszakai rettenetek, belső vívódások, melyek a legkisebb neszre föltrettennek, szörnyeteg álmok, melyek bénán merednek rád, sötét fantáziák, melyektől elképedne a napfény és minden komor és formátlan és bizonytalanul iszonyú dolog, ami csak meghúzódva él a lélek legmélyebb és legrejtettebb odúiban. Elképzelhetjük, hogy a Racine 1400 szavas szókincse nem elégíti ki azt a költőt, ki kemény feladatául a modern gondolatok és tárgyak végtelen bonyolultságának és számtalan színének kifejezését tűzte ki. Így Baudelaire is, noha az érettségi vizsgán kevés sikert ért el, jó latin volt, aki azonban Virgiliusnál és Cicerónál jobban szerette Apuleiust,

Petroniust, Juvenalist, Szent Ágostont és Tertulliánt, akinek stílusa az ében fekete fényével villog. Sőt elment egészen az egyházi latin nyelvig, a prózai emlékekig és a himnuszokig, melyekben a rím helyettesíti az elfelejtett antik mértéket s *Franciscae meae Laudes* cím alatt »egy tanult és ájtatos divatárusleányhoz« – ezek magának a költőnek dedikáló szavai, – egy ilyen mintára rímelt latin költeményt intézett, amelyet Briseux »hármass«-nak nevez, mivel strófaiban három rím következik egymásra a dante-i terzinák váltakozó rím-fűzési módja helyett. Ehhez a bizarr költeményhez egy nem kevésbé különös jegyzet csatolódik, melyet ideiktatunk, mivel megmagyarázza és megerősíti a dekadens nyelvről imént mondottakat:

»Nem gondol-e az olvasó is arra, – mint jómagam, – hogy a késői latin dekadencia nyelve, – amely mintegy legelfinomultabb sóhaja a lelki életre átalakult és előkészített robusztus testiségnek, – különösképen alkalmas annak a módnak kifejezésére, ahogyan a modern költői világ érti és érzi a szenvedélyt? A miszticizmus ellenkező sarka annak a mágnespatkónak, melynek Catullus és társai, ezek a nyers és tisztára epidermikus

poéták, csak az érzékiséget képviselő pólusát ismerték. E csodálatos nyelvben, a hibás és barbár szólások, — véleményem szerint, — jól adják vissza a minden szabályt elvető és kigúnyoló szenvedély keresetten hanyag hangulatát. A szavak, új értelmet nyerve, Észak barbárjainak elbájoló félszepségét lehelik, amint térdreborúl a római szépség előtt. Még a szójáték is, mikor ily kedvesen tudákos dadogáson tör keresztül, nem valamely gyermeki íz vad és barokk bájától játékos-e?»

De ne vigyük tulságba ezt a fejtegetést. Baudelaire, mikor nem furcsa kilengések írója, mikor a léleknek és a dolgoknak nem valamely ismeretlen oldaláról beszél, maga is egyszerű, világos, szabályos nyelven szólal meg, oly szabatosággal, melyen a legakadékoskodóbbak sem találhatnának kivetnivalót. Ez főleg prózáján érezhető, amikor is közkeletűbb s inkább megközelíthető tárgyakhoz nyúl, mint verseiben, majdnem mindig a legsúlyosabb tömörséggel. Filozófiai és irodalmi elveit illetőleg Edgar Poe-val egyezett, akit akkoriban még nem is fordított, de akihez csodálatos rokonság fűzte. Baudelaire-re is elmondhatjuk,

amit ő írt az amerikai mesterről a »Különös történetek« előszavában, hogy: »Olybá tekintette a haladást, a modernségnek ezt a nagy gondolatát, mint amelybe csak tökfejek andalodnak bele s a világot lakályosabbá tévő vívmányokat olcsó seb-forrasztásnak s léniázó istentelenségnek nevezte. Csak a megváltozhatatlanban hitt, az örök dolgokban és a self-same-ben, s egy önmagába szerelmes társadalom közepette az a machiavelli-s nagyszerűségű józan értelem világított előtte, – kegyetlen kiváltság, – mely a bölcs előtt mint vezető tűzoszlop gyúl föl a történelem pusztaságaiban«. – Baudelaire szívből utálta a filantrópokat, progresszistákat, utilitáriusokat, humánusokat, utópistákat s minden irányzatot, mely valamiképpen másítani akar a változhatatlan természetben s a társadalmak végzetszerű kialakulásán. Nem áhítozta a pokol és a guillotine eltörlését, hogy a bűnösök és gyilkosok nagyobb kényelemnek örülhessenek; nem hitte, hogy az ember jónak született, s az eredendő rossziaságot úgy fogta fel, mint oly elemet, mely a legtisztább lélek mélyén is föltalálható, mint gonosz tanácsadót, mely az embert gyászos tettekre ösztökéli:

elkövetni ezeket az önmaga vesztére és épen azért, mert vesztére vezetnek és mert jólesik szembeszállni a törvénnyel, csupán az engedetlenség gyönyöréért, minden egyéb érzékiség, haszon, vagy varázs ingere nélkül. Ezt a rosszaságot szögezte le Baudelaire, másokban épenúgy, mint önmagában, ezt korbácsolta, mint egy rajta kapott rabszolgát, de kerülve minden prédikációt, mert úgyis gyógyíthatatlan a rajtunk nehezülő átok. Igaztalanul történt tehát, hogy némely rövidlátó kritikus erkölcstelenséggel vádolta Baudelaire-t, ami persze kényelmes locsogási alap a féltékeny középszerűség számára s mindenkor tetszik a farizeusoknak és Derék Polgár bácsiéknak. A mi költőnknel senki sem utálta lesújtóbban a lelki alacsonyyságot és a testi undokságokat. Gyűlölte a rosszat, mint eltévelyedést, a matematika és egy magasabb rend nevében, s megvetette úgyis, mint tökéletes gentleman: illetlenséget, nevetségességet, polgári gyatraságot s főleg tisztátalanságot látva benne. Ha gyakran nyúlt is csúf és visszataszító, beteges témákhoz, ezt annak a borzalomnak és tehetetlenségnek révületével tette, mely a hipnotizált madarat a kígyó szennyes torkába

zuhanthatja; azonban akárhányszor töri meg a varázst egy-egy erőteljes szárnycsapás, hogy a szellemiség legkékebb régióiba lendüljön vissza. Percsétgyűrűjére ezt a jelmondatot vésethette volna rá: »Spleen és ideál«, – mely szavak verskötete első részének vezérigéi. Ha bokrétája különös virágok szedése is, fémes színekkel, szédítő illatokkal, harmat helyett keserű könnyeket vagy aqua-tofanát rejtő kelyhekkel, a költő azt felelheti, hogy másféle növény nem terem a kiélt civilizációk sötét talajában, mely rothadással terhes, mint a temetők földje, hiszen bűzlő párái közt régi századok hullái bomladoznak. Persze a nefelejcskek, a margaréták, az ibolyák kedvesebben tavaszi virágok, de a nagyvárosok fekete sárkövezetében kevés ilyen fakad s különben is Baudelaire-t, amennyire kitűnő érzéke van a nagyszabású tropikus tájak iránt, melyekből álomszerűen robban ki a fák bizarr és gigászi eleganciája, éppoly mértékben mérsékelt érzéssel illetik meg a városmenti mezők apró festőiségei: ő áradozna legkevésbé, nem úgy, mint Heinrich Heine filiszterei, a friss zöltség romantikus sarjadozásán, vagy ájulna el a

verebek csiripelésétől. Baudelaire a sápadt, tépett, görnyedt ember nyomába szeret szegődni, akit mesterkélt szenvedélyek s az igazi, modern unalom görcse gyötör, őt követi a roppant korallház, Párizs, ide-oda csavarodó útvesztőin, hogy meglesse betegségeit, félelmeit, nyomorúságait, letörtségét és fölhorkanásait, ideges rángását és kétségbeeséseit. Mint a megforgatott trágya-alom apró, gyűrűző viperáit, úgy figyeli a sarjadó, gonosz ösztönök nyüzsgését, a fertőjükben lustán körbefekvő rossz hajlamokat; — s ettől a látványtól, mely egyben vonzza és visszarettenti, lelkére gyógyíthatatlan mélabú nehezül, mert önmagát sem becsüli többre társainál s szenved az egek tiszta boltozatát s a szűz csillagokat elborító mocskos gőzök miatt.

Elgondolható, hogy eme eszmék Baudelaire-je a művészet korlátlan autonómiáját kívánta s nem ismerhette el más célját a költészetnek, mint magát a költészetet s egyéb hivatását, mint felidézni az olvasó lelkében a Szép szenzációját, persze a szó legteljesebb értelmében. E szenzáció felkeltésére szükségesnek ítélte, a mi kevésbé naiv korunkban, a megglepetésnek, elképesztésnek és

ritkaságkeresésnek bizonyos fogásait. Amennyire lehetett, száműzte a költészetből az ékesszólást, a heves lendületet s a nagyon szigorúan másolt igazságot. Épen úgy, ahogy a szobrászatban nem szokás felhasználni az élő modell tagjairól készített öntvényeket, Baudelaire megkivánta, hogy minden tárgy, mielőtt a művészet birodalmába lép, metamorfózison menjen keresztül, amely hozzáhangolja ehhez a finom milieu-höz, megfelelő eszményítéssel távolítva el a triviális valóságtól. Ezek az elvek meghökkenthetik az embert, hiszen Baudelaire némely versét olvasva, úgy érezhetjük, mintha kedvtelve keresné a borzalmat; – azonban ne-hogy megtévedjünk: ezt a borzalmat mindig át-nemesíti nála a beállítás és a kezelési mód, valami rembrandti fénysugár, a vonalvezetés valami velasquezi nagyszerűsége, mely a szennyes formátlanság mögött feltárja a faji általánosságot. Serpenyőjében mindenféle fantasztikusan bizarr és kabalisztikusan mérges elemeket rázva össze, Baudelaire is elmondhatja Macbeth boszorkányai-val: »A szép borzalmas és a borzalmas szép«. Az akart Csúfnak ez a fajtája tehát nincs ellentétben a művészet végső céljaival s az olyan köl-

temények, mint a Hét Ággastyán és a Kis Öregasszonyok a guernesey-i Patmos költő-Szent Jánosát a következő szavakra ragadták, melyek annyira jellemzők a Fleurs du mal szerzőjére: «Ön a művészet egét valamely alig meghatározható komor sugárral gazdagította, — ön valami új borzongást teremtett». — Mindez azonban, hogy úgy mondjuk, csak vetett árnyéka Baudelaire tehetségének, égőn vörös, vagy hidegen kék árnyék, mely csak jobban kiemeli a formák lényegét és fényét. Ebben az annyira ideges tehetségben, mely látszólag oly lázas és gyötrődő, nagy nyugalom is él. Az ormok magasán csönd ül: *pacem summa tenent*.

De ahelyett, hogy leírást nyujtanánk a költő ezirányú eszmeköréről, egyszerűbb lesz, ha neki magának adjuk át a szót:

»A költészet, bármily kevéssé mélyedjünk is magunkba: megkérdezni lelkünket, visszaidézni lelkesedéseink emlékét, nem ismer egyéb célt önmagánál. Nem is lehet más célja s egyetlen költemény sem lesz oly nagyszerű, oly nemes, oly igazán méltó a »költemény« névre, mint az, melyet csupán a versírás öröméért írtunk«.

»Nem akarom azt mondani, hogy a költészet nem nemesíti meg az erkölcsöket, és hogy – ért-sük meg jól egymást! – végeredményben nem emeli fölül az embert a köznapi érdekeken. Ez nyilván abszurdum volna. De azt mondom, hogy ha a költő morális célt követ, ezzel lefokozta költői erejét, s nem oktalanság, ha fogadást teszek rá, hogy műve rossz lesz. A költészetnek nem szabad, ha csak nem kockáztatja önnön életét és jogosultságát, a tudományhoz, vagy az erkölcs-höz igazodnia. Tárgya nem az Igazság, hanem csupán Önmaga. Az igazságok föltárásának mód-jai mások és másutt keresendők. Az Igazságnak semmi dolga a chansonokkal: mindaz, ami bájossá, kedvessé és ellenállhatatlan varázsúvá tesz egy-egy chansont, az Igazságot megfosztaná tekinté-lyétől és erejétől. Az okfejtő szellem, a maga hi-degségével, nyugalomával, szenvtelenségével elta-szítja magától a Múza gyémántjait és virágait; tehát teljességgel ellenlába a költői szellemnek.

«A tiszta Szellemi Erő az Igazságot célozza, az Izlés a Szépség felé vezet bennünket, az Erkölcsi Érzék pedig a Kötelességekre oktat. Igaz, hogy a közép-ső tényező benső kapcsolatban áll a másik

kettővel, s az Erkölcsei Érzéktől csupán oly finom különbség választja el, hogy Aristoteles nem habozott némely gyöngéd megnyilvánulását az erények közé sorozni. Sőt, ami az izlés emberét legfőképpen visszariasztja a bűn látványától, az éppen a torz alak és az aránytalanság. A bűn mindig támadás a helyes és az igaz ellen, föllázítója az értelemnek és a lelkiismeretnek is; azonban, mint az összhang megrontója, mint disszonancia, különösen a költői lelkeket sérti, s nem hiszem, hogy botrányos megállapítás, ha azt mondom, hogy minden merénylet, mely az erkölcs, a szép erkölcsiség ellen irányúl, egyszersmind az egyetemes ritmust és prozódiaát is megrontja.

»A Szépnek ez a csodálatos és halhatatlan ösztöne úgy láttatja velünk a földet és jelenségeit, mint az Égnek valóságos megfelelőjét. Az olthatatlan szomjúság minden iránt, ami túl esik az életen s amiket az élet elfátyoloz, legelőbb bizonyossága halhatatlanságunknak. És éppen a költészet által és rajta keresztül, a zene által és rajta keresztül pillantja meg a lélek a síron túl kigyúló fényességeket. S amikor valamely finom költemény könnyeket csal a szemek szögle-

tébe, ezek a könnyek nem annyira az élvezet tetőpontjának a jelei, mint inkább a felajzott melankóliának, az idegek távolba feszülésének bizonyosságai, általuk a tökéletlenbe száműzött természet cseng, mohón, már itt a földön, a fel-tárult paradicsom felé.

»Igy hát a költészet főelve, szigorúan és egyszerűen véve, nem egyéb, mint emberi áhítozás valamely magasztos szépség felé; ez az elv jut érvényre a lelkesedésben, a lélek elragadtatásában, s ez a lelkesedés teljesen független a szenvedélytől, amely a szív részegsége, és az igazságtól, mely az értelem tápláléka. Mert a szenvedély természetes valami, nagyon is természetes ahhoz, hogy be ne vigyen valamely sértő, oda nem illő hangot a tiszta szépség birodalmába; nagyon is köznapi és éles arra, hogy meg ne riassza a tiszta Vágyakat, a bájos Mélabúkat és nemes Kétségbeeséseket, melyek a költészet természet-fölötti régióinak lakói«.

Noha kevés költő volt annyira eredeti és oly közvetlenül kibuggyanó ihletű, mint Baudelaire, mégis, kétségkívül mert megvetette azt a hamis lirizmust, mely pár, nagy kínnal összerótt rím

leírásánál is leszálló tüzes lángnyelvek ihletését affektálja, a mi költőnk azt vitatta, hogy az igazi művész tetszése szerint kényszeríti elő, kormányozza és módosíttatja az irodalmi alkotás titokzatos erőit. Egy igen érdekes nyilatkozatában, mikor is Edgar Poe híres költeményének, a Holló-nak fordítását vezeti be, a következő félig ironikus, félig komoly sorokat olvassuk, melyekben, noha Baudelaire úgy tesz, mintha csupán az amerikai költő felfogását analizálná, a saját gondolatát öltözteti szavakba:

»A poétikának, úgy mondják, a költeményekhez kell símulniok. Ime egy költő, aki viszont azt állítja, hogy nála a költemények igazodnak az ő külön poétikájához. Poe bizonyára lángész volt, igazabb ihletű, mint bárki más, ha ihlet alatt energiát értünk, a szellemi lelkesültség állapotát s azt az erőt, mellyel képességeinket állandóan ébren tartjuk. De a munkát is jobban szerette bárki másnál; szívesen mondogatta, – ő, a tökéletes eredetiség, – hogy az eredetiség tanulás dolga, ami azonban nem jelenti ugyanazt, hogy tanítással közölhető volna. A Véletlent és az Érthetlent tartotta az ő két főellenségének. Vajjon, va-

lamely különös és negédes hiúságnál fogva, nem affektálta-e magát kevésbé ihletes költőnek, mint amilyen természetszerűleg volt? Áz ingyen kapott, benne élő tehetséget nem kicsinyítette-e le szándékosan, hogy annál szebbnek tüntesse föl az akarat részét? Magam is hajlandó vagyok ilyesmit hinni; azonban mégsem szabad elfelejtenünk, hogy lángelméje a maga he vességével és izgékony ságával, szenvedélyesen vonzódott az analízis, a kombinálás és számí t g a t á s felé. Egyik kedvenc axiomája volt még ez is: »Egy költeményben épúgy mint egy regényben, egy szonettben csakúgy mint egy novellában, mindennek a megoldás felé kell irányú l n i a . Á jó író már látja maga előtt az utolsó sort, mikor az elsőt leírja«. Ennél a csodálatos módszernél fogva a komponáló művész akár a végén kezdheti alkotását s azon a részleten és akkor dolgozhatik, amin és amikor kedve tartja. Á révület kedvelői talán felháborodnak ezeken a cinikus maximákon, de mindenki annyit fogadhat el belőlük, amennyit épen akar. Mindenesetre csak hasznos lesz, ha figyelmükbe vessük, mily gyümölcsöző lehet a művészetre nézve az elme fontolgató mun-

kája és ha a nagyközönség előtt is rámutatunk arra, mily nagy fáradságot igényel az a fényűzési tárgynak nézett valami, aminek költészet a neve. Akárhogy is, a lángészhez mindig tapad némi nagyképűség. Olyan ez, mint a természetesen szép nők arcán a festék, valami új fűszer a szellem izgatására.

Ez az utolsó mondat jellegzetes és elárulja a költő különös előszeretetét a mesterséges hatásokkal szemben. Baudelaire egyébként nem titkolta ezt a gyöngéjét. Örömet talála a szépnek ama összetett és olykor kissé csináltan ható megnyilvánulásaiban, aminőket a nagyon előrehaladt vagy nagyon romlott civilizációk fejlesztenek ki. Például, hogy érzékelhető képpel tegyük érthetőbbé magunkat, költőnk annál a fiatal leánynál, akinek nincs egyéb szépítőszere a mosdótál vizénél, jobban szeretett volna egy érettebb nőszemélyt, aki az avatott kacérság összes segédeszközeit felhasználja s pipereasztala rakva van parfümös üvegcsékkel, tejkrémmel, elefántcsont kefékkel és acélfogócskákkal. Az ilyen testnek, melyet úgy jártak át meg át az illatszerek, mint az Eszter bőrét, akit hat hónapig fürdettek pálma-olajban

és hat hónapig fahéj-főzetben, mielőtt Áhaszvérus király elé vezették, szédítő hatása volt Baudelaire-re. Az üde arcon némi »kinai rózsa« vagy »hortenzia« árnyalat, a száj vagy a szemek szögletében kacérkodó szépségflastrom-pöttyök, szénrel feketített pillák, a vörösre festett s arannyal meghintett haj, némi rizspor a keblen és a vállakon, kármin élénksége az ajkakon és az ujjak végén, — mind nagyon tetszettek Baudelaire-nek. Szerette az apró javításokat, melyeket a művészi ügyesség eszközöl a természetben, a szellemes kiemelés és pikáns fényfelrakás fogásait, melyekkel avatott kezek fokozni tudják egy-egy arc báját, kellemét és jellegzetességét. Ő írt volna legkevésbé erénycsöszí tirádákat a kendőzés meg a krinolin ellen. Mindent, ami az embert, s főleg a nőt, távolabb vitte a természettől, üdvös találmányként köszöntött. Ezek a kevéssé primitív ízlésbeli sajátságok könnyen megmagyarázhatók s önmaguktól érthetők a dekadencia költőjénél, aki a *Fleurs du mal*-t írta. Senki sem fog meglepődni, ha mindezekhez azt is hozzáfűzzük, hogy költőnk a rózsa és ibolya egyszerű illatánál inkább kedvelte a benzoé és ámbra szagát, sőt a

napjainkban annyira lebecsült pénzsmát is, egyik-másik exotikus virág erősen átható aromájával együtt, mely a mi éghajlatunk alatt nagyon is kábítóan hat az idegekre. Baudelaire e tekintetben rendkívül finom érzékenységű volt, amilyen illatra fogékony emberek csak Keleten ismeretesek. Élve-
tegen tudta végigfutni a szagok egész skáláját s joggal mondhatta el magáról ama sorokat, melyeket Banville is idéz s melyeket cikkünk elején mi is közöltünk a költő leírásában: »Lelkem úgy ring tova az illatokon, mint más embernek lelke a zene hullámain.»

Szerette a bizarr eleganciájú, szeszélyes gazdagságú női ruházzkodást is, a merészen kihívó fantázia alkotásait, melyekben van valami a komédiáskodásból és kurtizánszerűségből, noha ő maga szigorúan józanul öltözködött: azonban a rikító, a barok és természetellenes, a klasszikus széppel csanem mindig harcra szálló női pipereben az emberi akarat győzelmét látta, mely kénye szerint tör az anyag-szolgáltatta színek és formák megjavítására. Azokon a pontokon, ahol a filozófus csak elszörnyedő elmélkedések témáit fedezhette föl, ő a nagyság bizonyítékait vélte

észrevehető. Még az ugynevezett eltévelyedésekben, vagyis a normális tipustól való eltérésekben is, az emberek művét ünnepelte, az állatok a változhatatlan ösztön rabjai lévén. Ez volt az oka annak is, hogy az ihletettnek mondott költőkkel szemben, akik nem kormányozzák öntudatosan alkotó munkájukat, ellenszenvet érzett, s ezért akarta még az eredetiséget is a mesteri tudás és józan művesség alá igázni.

Mindez talán sok metafizika is egy szerény cikkecskében, Baudelaire azonban rendkívül finom, komplikált, okoskodó és paradox hajlamú természet volt, filozófikusabb a költők átlagánál. Művészetének esztétikai része erősen foglalkoztatta, bőven ontotta az elméleti rendszereket, melyeket érvényesíteni próbált s minden tettét tervszerűség jellemezte. Őszerinte az irodalom az akarat műve s az esetleges részt lehető szűkre kell szorítani. Ez persze nem akadályozta meg abban, hogy igazi költő módjára, ne élt volna a kivitel-adta szerencsés véletlenekkel s ne kapott volna ama szépségeken, melyek magának a témának mélyéből fakadtak fel, anélkül, hogy az ember előre látta volna őket, valahogy úgy, mint azok az apró

virágok, melyek csirái ellenőrizhetetlenül keverednek az elültetett magvak közé. Minden művész hasonlít egy kicsit Lope de Vegához, aki vígjátékai írása közben hat kulccsal zárt el maga előtt minden szabályt, — *con seis llaves*. — A munka hevében, akarva nem akarva, elfelejtjük a rendszereket és a paradoxokat.

Baudelaire hírneve, mely néhány éven keresztül nem terjedt túl azon a kis meghitt körön, mely minden születő zsenit körülvesz, egyszerre fölragyogott, mikor költőnk a *Fleurs du mal* bokrétájával kezében lépett a nyilvánosság elé. Ez a bokréta semmiképen sem hasonlított a kezdők ártatlan költői csokrocskáihoz. Még az igazságszolgáltatás figyelme is ráterelődött s kötete néhány darabját, melyeknek ínyenc, homályos művészi formákkal és fátylakkal takart immoralitását csak igen magas kultúrájú olvasó-tábor értette volna meg, el kellett hagyni a könyvből s más, kevésbé veszélyes költeményekkel helyettesíteni. Verseskönyvek körül rendszerint nem sok por verődik föl: megszületnek, tengődnek s csöndesen elhaláloznak, mivel szellemi fogyasztásunknak legfőlebb két vagy három költő is untig elég. Baudelaire

körül azonban fény és zaj harsant föl s a botrány csillapúttával is mindenki elismerte, hogy nagy ritkaságot hozott: eredeti alkotást, melynek egészen különös, egyéni íze van. Az emberek ízlését valami ismeretlen szenzációval gazdagítani a legnagyobb szerencse, mely író, s különösen egy költőt, érhet.

Les Fleurs du mal (magyarul talán így: »Beteg virágok«), – egyike volt azoknak a szerencsés könyvcímeknek, melyeket sokkal nehezebb kitálcálni, mint gondolná az ember. Rövidre fogott, költői formában tömörítette a kötet vezérlő gondolatát s jelezte irányát. Noha céljaiban és költői alkotottságában Baudelaire nyilvánvalóan a romantika jelensége, mégsem fűzhetnők őt valamelyik világosan látható szállal a romantikus iskola egyetlen nagymesteréhez sem. A baudelaire-i vers, a maga inyenc átfinomultságával, a maga olykor nagyon is préselt tömörségével, mely súlyosabban nehezedik mondanivalóira minden páncélnál vagy ruhánál, első olvasásra a nehézkesség és homály látszatát kelti. Ez nem az író rovására irandó, hanem annak az újszerűségnek tudható be, mely már tárgyaiban is megnyilvánul, aminőket eddig

még nem fejezték ki irodalmi eszközök segítségével. Hogy a költő megbírkózhassék velük, külön nyelvet, ritmust és palettát kellett teremtenie. Azt azonban nem kerülhette el, hogy az olvasó meglepődve ne álljon meg e versek előtt, melyek annyira különböznek az eddig megszokottaktól. E versek költője, hogy az olvasót borzadályal eltöltő romlottság festője lehessen, különös színkeveréseket tanult: látjuk nála a többé-kevésbé előrehaladt rothadás betegesen lágy és gazdag árnyalatait, az állott vizek gyöngyházas és békatelknős szivárványlását, a kihányt epe nyúlós sárga sápadását, a dögletes ködök ólmos szürkességét, az arzénsavas réz bűzével mérgező, fém-szagú zöldet, a mézshabarcos falak esőmosta, füstfekete csikjait, apokol minden katlanán átfőtt és keresztülpörkölt aszfalt komorságát, mely kitűnő háttérül festhető fakó és kisérteti arcok mögé, s látjuk mindazt a legszélsőbb intenzitás fokáig ajzott, keserű színt, mely az ősznek, a napnyugtának, a gyümölcsök túlérettiségének s a civilizációk utolsó óráinak kizengetője.

A könyv első költeménye az Olvasóhoz fordul, akit a költő nem a szokásos hizelgésekkel szólít

meg, hanem a legkeményebb igazságokat mondja a szemébe: azzal vádolja, hogy minden kétszínűsködése mellett is benne is megvannak azok a bűnök, melyeket többi embertársainál megró, s hogy szívében ott táplálja a nagy modern szörnyeteget, az Unalmat, mely bourgeois-gyávaságával lapossá álmodja a régi római kegyetlenkedéseket és kicsapongásokat, — igazi bürokrata-Néró és fűszeres-Héliogabalus gyanánt. — Egy másik rendkívül szép költemény, a Bénédiction (Áldás), mely ezt a címet nyilván irónikus ellenértelemben kapta, azt írja le, hogyan jelenik meg a világban a költő, mint ámúl és szörnyed el rajta saját anyja, aki szégyenkezik méhe gyümölcsén, hogyan szegül üldözőjévé ostobaság, irigység és maró gúny, miként válik áldozatává csalfa kegyetlenségű Deliláknak, akik, miután mezítelenre fosztották, lefegyverezték, ledöntötték és vad kéjek ravasz leleményei közt agyoncsigázták, kiszolgáltatják őt a filiszteusoknak, míg végre, a sok bántalom, nyomorúság és kín után, a fájdalom olvasztó-kohóján áttisztulva, eljut az örökös dicsőségbe, megkapja a fénylő koronát, mely minden mártírok homlokát megilleti, akár az Igazért, akár a Szépért szenvedtek.

Egy kisebb, az előbbire következő költemény, a *Soleil* (Nap) című, mintegy hallgatag igazságszolgáltatást foglal magában a kósza utakon bolyongó költő számára. Vidám napfény ragyog a sáros város fölött; a szerző elmegy hazulról s bejárja, »mint egy költő, aki« – a jó öreg Mathurin Régnier festői kifejezése szerint, – »versmadarakat akar lépre csalni,« bejárja a szennyes tér-torkolatokat és apró zugokat, ahol a leeresztett zsaluk titkolózva is hirdetői a mögéjük zárkózott kéjeknek, bejárja a vaksi és leprás ház-sorok, az ódon utcák egész fekete, lucskos és pocsolyás labirintusát, ahol a fény csak itt-ott, némely ablakban ragyogtat föl egy-egy cserép virágot vagy egy fiatal lányfejet. Vajjon maga a költő is nem olyan-e, mint a napfény, mely egyedül képes mindenüvé behatolni, kórházba csakúgy, mint a palotába, viskóba csakúgy, mint a templomokba, mindig tisztán, mindig tündöklőn, isteni egyformaságban, könnyen csobbantva arany fényét dőgre és rózsára egyaránt.

Élévation (Fölemelkedés) című költeménye az ég ölen mutatja a költőt, túl a csillaggal meghintett szférákon, a ragyogó étherben úszva, határán a

mi világegyetemünknek, mely úgy tűnt tova a végtelen mélyén, mint egy kicsi felhő, – itt lebeg a költő, részegen attól a ritka és üde légtől, melybe semmi föl nem szivárog a föld mérges páráiból s melyet az angyalok lehellete illatosít; – mert nem szabad elfelednünk, hogy Baudelaire, noha annyiszor vádolták materializmussal, – ezzel a torz szemrehányással, melyet az ostobaság sohasem mulaszt a tehetség ellen vetni, – Baudelaire, éppen ellenkezőleg, nagy mértékben volt megáldva a spiritualitás adományával, ahogy Swedenborg mondaná. Éppen így birtokában van a correspondencia adománya is, – hogy továbbra is a misztikus szóhasználatnál maradjunk, – ami annyit jelent, hogy valamely titkos ihletettség révén, a többi ember számára észre nem vehető viszonylatokat képes fölfedezni s ilyenmódon aztán, váratlan analógiák segítségével, melyeket egyedül a látnok tud megragadni, összefüggésekbe sorozza a látszólag legtávolabbi és legellentétesebb dolgokat is. Többé-kevésbé minden igazi költő részese ennek az adománynak, mely valósággal lényege a Baudelaire művészetének.

Kétségtelen, hogy ennek a könyvnek a keretébe,

melyet a modern romlottság és eltévelyedések festésének szentelt, Baudelaire sok visszadöbbszent képét illesztett be, olyanokat, melyekben a mezítlensre vetköztetett bűn szégyenteljes ocsmányságában fetreng. A költő azonban, felsőbbbéseges undorral, megvető fölháborodással s az eszmény felé feszülő ama áhítózással, mely a szatirikusoknál elég gyakran hiányzik, megbélyegzi s letörölhetetlen tüzesvas-jellel pörköli meg ezeket a beteg, kenőcsökkel és ólomfehérrel agyonkendőzött bűntetemeket. A szűzi tisztaságú lég, a szeplőtelen fehérség, a Himalája hava, a folt nélküli azúr, a mocsoktalan fény seholsem int az ember felé elevenebben, mint épen ezekben a költeményekben, melyeket pedig erkölcstelenekké bélyegeztek, mintha bizony a vétek ostorozása azonos lehetne a vétekkel és mintha az ember méregkeverővé válnék azzal, hogy leírta a Borgiák ádáz italainak vegykonyháját. Ez a módszer nem egészen új, de mindig sikerrel jár s bizonyos emberek szinte azt látszanak hinni, hogy a *Fleurs du mal*-t csak holmi üveg-álarc mögé húzódva lehet olvasni, mint aminőt Exili viselt, mikor híres »örökösöknek való« pora készítésén dolgozott. Gyakran ol-

vastuk el Baudelaire költeményeit s mégsem jártunk úgy, mint azok, akik holtan, eltorzúlt arccal s testükön fekete foltok tigris-ábráival estek össze, miután a szép Vannozzával vacsoráztak együtt VI. Sándor pápa valamelyik szőlőjében. Az efféle oktondiságokon, melyek azonban, sajnos, ártalmasak is, mivel az ostobák lelkesedéssel kapnak rajtuk, csak vállat rándít az igazi, a nevére valóban méltó művész, aki nagyon meglepődik, mikor megmagyarázzák neki, hogy a kék szín erkölcsös, a skarlát ellenben fölöttébb illetlen. Majdnem olyan ez, mintha ilyesmit vitatna valaki: a krumpli erényes, a beléndek viszont gaz bűnöző.

Egyik elragadó Baudelaire-vers, az illatokról szólva, különböző osztályokba sorozza őket, aszerint, amint különböző gondolatokat, érzéseket és emlékeket ébresztenek. Vannak közöttük üdék, mint a gyermeki test, zöldek, mint a tavaszi rétek: ezek a hajnal pirulását idézik elénk s az ártatlanság gondolatát hozzák magukkal. Mások, amilyenek például a pézsma, az ámbra, a benzoé, a nárdu és a tömjén, fönségesek és diadalmasak, nagyvilági illatok, kacérságra, szerelemre, fényüzésre, lakomákra és ünnepélyekre izgatók. Ha a színek

világára hangolnók át őket, az aranynak és a bibornak felelnének meg.

Költőnk gyakran tér vissza az illatok eme jelentőségének a gondolatára. Egy félig vad szépség, egy fokföldi signare vagy Párizsba vetődött indiai bajadér oldalán, akinek úgy látszik, az volt a küldetése, hogy elringassa a Baudelaire távoli hazákba fájdó spleenjét, költőnk a »pézsmá és havanna« kevert jószagáról beszél, mely az ő lelkét nap-szerette partok felé lendíti, ahol a langyos és kék levegőben legyezősen bomlanak szét a pálmalevelek s a hajók árbócai a tenger ritmikus ringásán illegnek, miközben hallgatag rab-szolgák igyekeznek tovaűzni ifjú gazdájuk sóvárgó mélabúját. Könyve egy további helyén, ahol fölveti a kérdést: mi fog megmaradni egész költészetéből, ócska, eldugaszolt illatszeres üveghez hasonlítja magát, melyet pókhálók közt, valamely szekrény mélyén feledtek, egy elhagyatott házbán. A megnyíló szekrényből a múlt idők dohával együtt ruhák, csipkék és illatporos szelencék gyenge szaga árad, régi szerelmek, avítt kalandok emlékét keltve s ha valaki véletlenül kidugaszolja az avas és áporodott fiolát, angol-só és maró ecet

fanyar szaga csapja meg, a modern rothadás hatalmas ellenmérge. Olyik helyen ismét úgy jelenik meg ez az aroma-kultusz, mint a tárgyak és lények finom ködpára-fátyolba szövője. Nagyon kevés költőnél találjuk meg ezt a fajta törekvést; a legtöbben megelégszenek azzal, hogy versükbe fényt, színt és zenét vigyenek, de nagy ritkaság, hogy ily finom esszencia-csöppet is vegyítsenek rímeikhez, aminővel Baudelaire sohasem mulasztja el megnedvesíteni füstölő-szerszámja szivacs-párnáját vagy kendője batisztját.

Ha már benne tartunk a költő ízlésbeli különbségeinek s apró mániáinak tárgyalásában, említsük meg itt azt is, mennyire imádta a macskákat, ezeket a hozzája hasonlóan illat-kedvelő lényeket, akiket a valériána szaga valóságos epileptikus görcsökbe bódít. Szerette ezeket a kedves, nyugalmas, titokzatos és törleszkedő állatokat, szerette villamos remegéseiket s hogy kedves mozdulatuk a szfinxek nyújtózkodása, akik mintha örököül hagyták volna rájuk titkaikat. Bársonyos talpakon osonnak végig a házon, mint a lakóhely véd-szellemei, megannyi genius loci, vagy odatelepnek az asztalra, a költő mellé, társul szegődve

gondolataihoz, aranyporral meghintett szemeik mélyéből megértő gyöngédség s mágikus mélyre-nézés tekintetét vetve rá. Szinte azt mondaná az ember, hogy a macskák megsejtik az agyvelőkből a toll-hegy felé kúszó gondolatot s körmeiket utána nyújtva útközben ragadják el. Kedvelik a csendet, rendet és nyugalmat s nincs hely, mely inkább volna inyükre az irodalom munkásának szobájánál. Csodálatos türelemmel várnak, míg elkészül munkájával s mintegy kísérő-muzsikául állhatatosan gurgulyázzák ritmikus dorombolásuk rokka-dalát. Olykor nyelvükkel egyengetik símára selymes bundájuk egy-egy fölborzolódott helyét, mert tiszták, testük ápolására kényesek és hiúk, nem tűrik toalettjük semmi rendetlenségét; mind-ezt azonban diszkréten és csöndesen cselekszik, mintegy félve, hogy zavarják vagy feszélyezik az embert. Törleszkedésük is gyöngéd, finom és hallgatatag, nőies, nincs semmi közösségük azzal a lármás és durva vidámsággal, mely a kutyák hizelgésének jellemzője s melynek méltán jár ki a nagy tömeg teljes rokonszenve. Mindeme tökéletességeket illő módon becsülte meg Baudelaire, aki, nem is egyszer, szép költeményeket intézett a macskákhoz,

– a *Fleurs du mal*-ban három ilyen van, – magasztalva testi és szellemi tulajdonságaikat, s egyébként is gyakran barangolnak végig kompozícióján, jellegzetes vers-elemekül alkalmazva. A macskák oly bőven fordulnak elő Baudelaire verseiben, mint a kutyák Paolo Veronese képein s valósággal a szerző felismertető kézjegyei. S meg kell említenünk azt is, hogy ezeknek a csinos állatoknak, melyek nappal oly jóviseletűek, van egy éjszakai oldaluk is, egy titokzatos és kabbalisztikus vonásuk, mely nagyon elvarázsolta költőnket. A macska, foszforfényű, lámpásul szolgáló szemeivel s a hátából fölsercenő szikrákkal, félelem nélkül bolyong el a vaksötétben, ahol kósza kísértetekkel, boszorkányokkal, alkimistákkal, szellemidézőkkel, tetemrablókkel, szerelmesekkel, zsványokkal, gyilkosokkal, éjjeli őrjáratokkal s mindazzal a fantóm-népséggel találkozik, mely csak éjszaka él és munkál. A macska mintha tudná a boszorkányok szombatjának legfrissebb híreit, s szívesen törleszkedik Mefisztó sánta lábához. A kandúrok szerenádjai nősténymacska-szerelmeik háztetők balkónjai alatt, fojtogatott gyermekek jajveszékeléseként halva el, meglehetősen sátáni hatásúak s

bizonyos mértékig igazolják a nappali életű és józan lelkek ellenszenvét, akiket semmiképen sem vonzanak Erebus rejtelmek. De a doktor Faustok, ócska könyvekkel és alkimista-görebekkel zsúfolt odúik árnyán, mindenkor szívesen veszik egy-egy macska társaságát. Baudelaire maga is kéjes kandúr volt, behízelt, modorú, bársonyos érintkezésű, misztikus mozgású, finom hajlékonyságában is acélos erejű jelenség, emberekre és tárgyakra mereven szögeződő, nyugtalanító fényű, szabad, önkényes és nehezen elbírható tekintettel, melyben azonban nem volt semmi csalfaság s amely híven fordult mindazok felé, akik egyszer megnyerték független rokonszenvének érzését.

Baudelaire költeményei mélyén különböző női alakok tűnnek föl, fátyolozottan vagy félig meztelenül, akiknek azonban alig adhatnánk egyéni nevet. Inkább típusok ezek, mint személyek. Az örök nőiség képviselői, s a szerelem, melynek a költő velük szemben kifejezést ad, nem egy szerelem, hanem »a« szerelem, mivel láttuk, hogy elméletében nem engedett helyet az egyéni szenvedélynek, lévén az szerinte nagyon is nyers, köznapis és erőszakos. Eme női alakok egy része

az öntudatlan s majdnem állati prostituciót szimbolizálja: csupa piros és fehér festékekkel álarcos arc, khollal feketített szempillák, vörössel kifent, vérző sebekre emlékeztető ajkak, paróka-sisakok és száraz és kemény fényű ékszerek. A másik csoport hidegebb romlottságú, ravaszabb és perverzebb, a XIX. század de Marteuil marquise-ai, akik a bűnt átplántálják a testből a lélekbe. Gögsek, fagyosak, fanyarak, csak a gonoszság ki-elégülése ad nekik gyönyörűséget, telhetetlenek, mint a meddőség, sötétek, mint az unalom, csak hisztérikus és örült elképzelések barátai, képtelenek a szerelemre, mint maga a Démon. Szépségük döbbenetes, csaknem kísérteti, melyet az élet bibor pirosa nem melegít át, – így lépdelnek céljuk felé, sápadtan, érzéktelenül, büszke csömörrel, hegyes sarkukkal szíveket tapodva. Ezekről a nőktől, ezektől az inkább gyűlölet-képű szerelmektől és minden csatáknál gyilkosabb kéjekről menekül a költő barna bálványához, az exotikus parfümökkel, vademberin furcsa ékszerekkel s a jávai fekete párduc hajlékonyságával és törleszkedésével gyönyörű nőhöz, aki elnyugtatja őt és kárpótolja azért a csúf egeresdi-játékért, me-

lyet az éleskarmú párizsi macska-nők űznek a költői szívvel. Mindezen gipsz-, márvány- és ébenalakok közül azonban egyiknek sem engedi oda a lelkét Baudelaire. A leprás lebújok eme fekete tömege fölött, e fölött a ragályos labirinth fölött, melyben a kék kísértetei tévelyegnek, a nyomor, ocsmányság és romlottság eme szennyes nyüzsgésén túl, messzire, nagyon messzire, a megront-hatatlan azúr mélyén ott lebeg a Beatrice imádatos fantómja, az örökké áhított, soha elnemért eszménykép, a legdicsőbb, isteni szépség inkarnációja, egy étheri, átszellemült, fényből, lángból és illatból szőtt női alak, aki szinte csak pára már, álom talán, a testen túli, szeráfi világ visz-fénye, mint az Edgar Poe Ligeái, Morellái, Unái és Elenórái, vagy a Balzac Seraphita-Seraphitusa, ez a csodálatos teremtmény. Gyarlóságai, tévelygései és kétségbeesései mélyéből ehhez az égi képhez emeli föl karjait, mint valami Csodatévő Szent Szűzhöz, kiáltozva, zokogva, önmaga mély megvetésével szívében. A szerelmi mélabú óráin mindig ezzel a csodalénnyel szeretne elmenekülni valahová, elrejtteni tökéletes boldogságát valamely tündéri titokzatosságú menhelyen, valamely esz-

ményi kényelmű Gainsborough-villában, egy Gérard Dow-interieurben, vagy méginkább egy benáreszi vagy haiderabádi márványcsipke-palota mélyén. Álmainak soha nincs más útítársa. Vajjon ebben a Beatricében, ebben a Laurában, akit soha nem jelöl meg névvel, valamely igazi fiatal lányt vagy asszonyt sejtünk, a költő szenvedélyesen és áhítatosan követett szerelmét a földi úton? Romantikus dolog volna ez a feltevés és nekünk nem is adatott meg oly mértékben a Baudelaire szív-életének bensőségeibe való behatolás, hogy erre a kérdésre akár igennel, akár nemmel válaszolhatnánk. Teljesen metafizikus társalgásai során Baudelaire nagyon gyakran beszélt eszméiről, nagyon ritkán érzelmeiről, cselekedeteiről pedig soha. A szerelem dolgait illetőleg finom és gunyos ajkait egy Harpocrates-vésetű kámeával pecsételte le. Leghelyesebben a lélek követelését láthatjuk ebben az eszményi szerelemben, a ki nem elégtű szív fölremegését s a gyarló vágy örök sóhaját az abszolút felé.

A *Fleurs du mal* végén egy költemény-sorozat a Bor-ról szól, a különféle részegség állapotairól, a mámoros agyvelők minémúsége szerint. Nem

szükséges külön hangoztatnunk, hogy itt nem bacchusi dalokról van szó, melyek a szőlőtő nedvét magasztalák, sem valami efféléről. Ezek a részegeskedés visszataszító és rettentő képei, azonban minden Hogarth-szerű tanúságlevonás nélkül. Ez ábrázolásoknak nincs szükségük magyarázó jegyzetekre s a *Le Vin de l'ouvrier* (A munkás bora) megremegteti az embert. A *Les Litanies de Satan* (A Sátán litániái), ezek a gonoszság istenét, mint a világ urát köszöntő verssorok ama hideg iróniájú megnyilatkozások közé sorozandók, melyeket a költő annyira kedvelt, de amelyekben oktalanság volna istentelenséget látni. Az istentelenség nem vág össze Baudelaire természetével, aki hisz egy felsőbbrendű, örökkévaló, isten-alkotta matematikai rendben, melynek legkisebb megtörése is a legsúlyosabb bűnhődéssel jár, nemcsak ebben a mi világunkban, hanem a túlvilágon is. Ha mégis festette a bűnt s bemutatta a Sátánt, minden ő pompájában, semmiesetre sem a gonosz ember kedvtelésével tette ezt. Sőt valami különös elfogultsága is van az ördög, mint kísértő iránt, az ő karmait fedezi föl mindenütt, mintha az ember bűnbe, gyalázatba és vétekbe döntésére

nem volna elegendő a velünkszületett romlottság. Baudelaire-nél az eltévelyedés mindig lelkiismereti furdalás, gyötrődés, csömör és kétségbeesés kíséretében jelentkezik és önmagát bünteti meg, ami a legkegyetlenebb bűnhődés. De ennyi elég is erről a tárgyról. Kritikát írunk s nem theológiai dolgozatot.

Emeljünk ki a *Fleurs du mal*-t alkotó költemények közül néhány nevezetesebbet, többek között azt, melynek *Don Juan aux enfers* (Don Juan a pokolban) a címe. Tragikus fenségű festmény ez, mely az alvilági ég tüzes boltozatára kemény és mesteri színekkel van fölfestve.

A gyászos bárka ott suhan a fekete vizen s viszi magával Don Juant, áldozatainak és mindazoknak kíséretében, kiket kegyetlenül megsebezett. A koldus, akivel istent akarta megtagadtatni, most mint holmi züllött athléta, egy rongyaiban is büszke Anthisthénes, kezeli az evezőket az öreg Cháron helyett. A csónak faránál egy szintelen, kísérteti kőalak merev és szobrászi mozdulattal tartja a kormányt. Az öreg don Luis ujjal mutogat ősz hajára, melyet képmutatón istentelen fia megcsúfolt. Sganarelle bérét követeli ezentúl már

örökké fizetéseképtelen gazdájától. Donna Elvira a régi szerelmes mosolyt szeretné még egyszer visszaidézni férje megvetőn biggyedt ajkaira, míg a gyöttelemben döntött, elhagyott, elárvult, tegnapi virágként megtiport nők serege sápadtan tárja föl előtte epedő szívük egyre vérző sebeit. A könnyek, sóhajok és átkok eme kórusában Don Juan szenvtelen közönnyel áll; ő végbevitte, amit akart: ég és pokol ám ítélkezzék tetszése szerint fölötte, az ő büszkesége nem ismeri a lelkiismeret furdalását: a villám megölheti, de megbánásra nem bírhatja.

Hüvösen tiszta melankóliájával, ragyogó nyugal-mával s a keleti »kief« csöndjének éreztetésével a *La Vie antérieure* (Az azelőtti élet) című költemény jóleső ellentétet alkot a modern, szörnyeteg Párizs sötét képeivel szemben s tanuságot tesz arról, hogy a művész palettáján a feketék, aszfaltok, a múmia-barnák, umbrák és terra-di-sziénák mellett helyet talál a friss árnyalatok egész skálája is, könnyű, áttetsző, finoman rózsálló, a »Paradicsom« Breugheljének ég-színeire emlékeztető, eszményi kék változatok, melyekkel eliziumi tájakat s álom-délibábokat lehet visszatükröztetni.

Helyénvaló lesz a költő jellemzővonásául le-
szögezni előszeretettel az »artificiel«, a mester-
kelt hatások iránt. Ez alatt a szó alatt az alkotás
oly természetét kell értenünk, mely teljesen a
Művészet tulajdona s melytől a természet egészen
elvonatkoztatandó. Még • Baudelaire életében rá-
mutattam egy cikkben erre a bizarr tendenciára,
melynek a *Rêve parisien* (Párizsi álom) c. költe-
mény egyik felőtlő példája. Hadd idézzem akkor
írt soraimat, melyek számot próbálnak adni erről a
szikrázón is sötét, a Martynn fekete-edzésű karcai-
hoz méltó, lidérces vízióról: »Képzeljünk el egy
természeten kívül eső tájat, vagy inkább egy fém-
ből, márványból és vízből alkotott távlatot, mely-
ből a vegetáció száműzve van, mint valami rend-
ellenesség. Minden merev és csiszolt, mintegy
naptalan, hold- és csillagtalan egek tükrözője. Az
örökkévaló csönd mélyén, valamely belső, egyéni
fény világosságában paloták, oszlopsorok, tornyok,
lépcsők és vízi kastélyok emelkednek, melyekről
kristály-függönyösen súlyos katarakták zuhognak.
Kék vizek, antik tükrök acél-lapjaként, kereteződ-
nek a partok és medencék barnúlt aranya közé,
vagy hallgatagon lejtene, drágakő-hídívek alatt.

A kristályosult fény befogja a folyadékot s a terraszok porfir-kockái tükrökként verik vissza a tárgyakat. Sába királynője, ha erre járna, felemelné szoknyáját, félve, hogy lábai átnedvesednek, annyira ragyogó itt minden felület. Ennek a költeménynek a stílje úgy ragyog felénk, mint egy fekete, csiszolt márványtömb. Nemde, különös játéka a fantáziának ez a merev elemekből összerótt kompozíció, melyben semmisem él, dobog vagy lélegzik, s ahol egyetlen fűszál, falevél vagy virág sem bontja meg a művészet-kitalálta, mesterkélt formák kérlelhetetlen szimmetriáját? Ugye olyan ez, mintha egy holt és légkörétől is elhagyott planéta valamely szűzi Palmirájában, vagy épen maradt Palankéjában járnánk?

Mindezek kétségkívül barokk és természetellenes képzelet művei, közel a hallucinációkhoz, titkos vággyal valami lehetetlenül új után; azonban mi, a magunk részéről, jobban szeretjük ezeket ama úgynevezett »költemények« únott egyszerűségénél, melyek a közhely kopott vásznára színehagyott és ócska fonalakkal hímeznek nyárspolgáriasan triviális és ostobán szentimentális rajzokat: kövér rózsakoszorúkat, káposztazöld

lombokat és csókolózó galambpárokat. Néha nem riadunk vissza attól, hogy a ritkát a meghök-
kentő, a fantasztikus és a túlzott árán érjük el.
A barbarizmus szerintünk többet ér a laposság-
nál. Baudelairenek éppen ez az előnye: lehet rossz,
de sohasem köznapi. Hibái époly eredetiek, mint
kitünőségei s még ott is, ahol visszatetsző, akarata
célozza ezt a hatást, a maga külön esztétikája
s hosszan meghányt-vetett logikai fejtegetések
alapján.

Fejezzük be ezt a tán kissé hosszúra nyúlt, bár
szerintünk nagyon is kurtára mért elemzést még
annak a *Petites Vieilles* (Kis öregasszonyok)
című költeménynek rövid méltatásával, mely Vic-
tor Hugot is bámulatra ragadta. A költő, Párizs
utcáin sétálva, alázatos és szomorú járású, ki-
csiny, öreg nőket pillant meg s nyomukba szegő-
dik, mint ahogy szép hölgyeknek szokás utánuk
eredni, kíséri őket s az ócska, kopott, fölkeschedt,
ezerszer átfoldott, vakúlt fonalú kázmér-rongyok-
ból, melyek szegényesen ölelik át a sovány vállá-
kat, meg a szemük-lepergette, sárga csipke-fosz-
lányokból, vagy egy-egy gyűrűből, mely – régi
emlék, – csak kínos harc árán menekül meg a

zálogháztól s már-már legurúl a sápadt kéz ványadt ujjairól, – a költő mindezekből boldog és elegáns multakra ismer rá, szerelmes és tán hódolattal övezett sorsokra, a hajdani szépség maradványaira, melyek még megérezhetők a nyomorom-rétegei és a kor omladék-halmaza alatt. Új életre eleveníti ezeket a reszketeg kísérteteket, fölegyenesíti őket, vézna csontvázaikra az ifjuság üde húsát varázsolja vissza s szegény, hervadt szivükben ismét feltámasztja a múlt illúzióit. Nincs nevetnivalóbb s egyben meghatóbb ezeknek a temetői Vénuszoknak s egyszobakonyhás Ninonoknak a látványánál, amint a mester szellemidéző szavára siralmas menetté sorakoznak, mint kísértetek processziója, a napfény káprázatában hunyorogva.

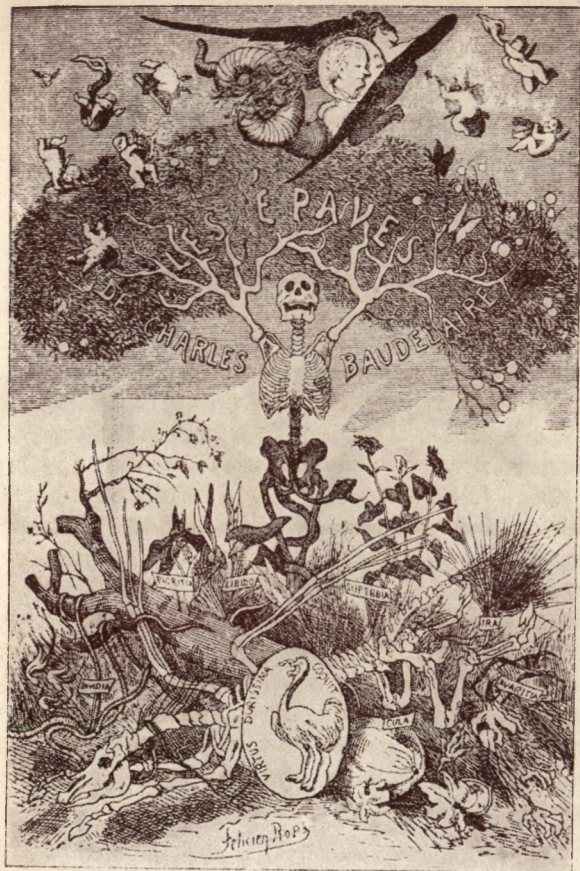
A verstan kérdését, melyet általában mindenki lenéz, akinek a forma iránt nincs érzéke, – s manapság sokan vannak ilyenek, – Baudelaire teljes joggal ítélte igen fontosnak. Mostanában alig akad népszerűbb nézet, mint az, mely szerint ami költői, az egyszersmind költészet is. Ennek a két dolognak pedig semmi köze egymáshoz. Fénelon, J.-J. Rousseau, Bernardin de Saint-Pierre,

Chateaubriand, George Sand költőiek, anélkül, hogy költők volnának, ami más szóval azt jelenti, hogy ezek az írók nem tudnak verset írni, még csak közepes verseket sem, mivel erre külön képesség kell, mellyel viszont olyanok is rendelkeznek, akik érdemben jóval alatta állanak e felsorolt jeleseknek. Azt akarni, hogy a verselés elválasztassék a költészettől, – egyike a modern örültségeknek, mely nem kevesebbre törekszik, mint magának a művészetnek a megsemmisítésére. Sainte-Beuve egy kitünő, Taine-ről szóló cikkében, Pope és Boileau említésével kapcsolatban, akiket az Angol irodalom történeté-nek írója meg lehetősen könnyedén intéz el, találjuk a következő igen határozott és igen helyes ítéletű kikezdést, melyben nagy kritikusunk, ki pályája elején mint nagy költő indult s máig is az maradt, a maguk igazi világításába helyezi a dolgokat: »Ázonban, Boileaut illetőleg, vajjon elfogadhatom-e azt a bizonyos szellemes embertől eredő furcsa ítéletet, azt a lenéző véleményt, melyet Taine komolyan idéz, sőt nem átall könnyelműen magáévá tenni s mely szerint: Boileau-nál kétféle verset találunk: nagyobbik részük egy jó, hatodikos gimnázista

verseire emlékeztet, kisebb részük egy jó nyolcadikoséira? Az a bizonyos szellemes ember (Guillaume Guizot) nem érzi költőnek Boileau-t, de én tovább megyek s állítom, hogy aki így beszél, bármely más költőben is éppen a költőt nem érezheti meg. Elfogadom azt, hogy a költészetben nem minden a mesterségbeli rész, de egyáltalán nem fogadom el azt, hogy mikor művészetről van szó, éppen magát a művészetet ne vegyük tekintetbe s hogy ezen a réven egyenesen lebecsüljük a tökéletes munkásokat, akik ebben tűnnek ki. Egyszerűen tessék minden versben írt költészetet eltörölni: ez sokkal célravezetőbb lesz; de ha nem, akkor tessék megbecsüléssel beszélni mindenkiről, aki ismeri a verscsinálás titkait. Boileau ama kevesek közül való volt, akik ismerik; Pope szintén.»

Nem lehetne jobban és helyesebben kifejezni mondandónkat. Mikor költőről van szó, verseinek a megcsinálási módja nagyon fontos valami, amit tanulmányoznunk kell, mert a költő belső értékeinek nagy része ebben jut kifejezésre. Ez az a pénzverő-bélyeg, melyet rányom aranyára, ezüstjére, vagy rezére. Baudelaire versein, melyek

Rops boritékrajza a *Fleurs du mal* kihagyott darabjainak brüsszeli kiadásához

OSZK

Digitized by Google

átveszik a főbb romantikus javításokat vagy reformokat, úgymint a gazdag rímet, a cezúra válto-gatható elhelyezését, az értelem és a nyelvtani szerkezet átvezetését a következő sorba (rejet és enjambement), a technikus terminusok, a a szakszerű kifejezések használatát, a nagy alexandrín telt és kemény zengését, egydarabból-öntöttségét, a versmértékek, a stanza- és strofa-tagolások egész bonyolult mechanizmusát, — Baudelaire versein mindezek mellett megvan költő-jük külön architektúrája, megvannak egyéni formulái, fölismerhető szerkesztési módjai, mester-fogásai és, — ha szabad így mondanunk, — jellemző kezejárása s mindig megvan rajtuk a C.-B.-jegy, egy-egy rím vagy félsor fémjelzéséül.

Baudelaire gyakran használja a tizenkét-lábás és a nyolc-lábás verssort. Ezek azok az öntő-formák, melyekbe gondolata a legkészségesebben ömlik. A rendes, páros rímelésű költemények csekélyebb számban fordulnak elő nála a négysoros ölelkezésűeknél vagy a stanzas beosztásúaknál. Szereti a rímek harmonikus kereszt-fűzését, mely az először megütött kizengés visszhangját felfüg-gesztí s a fül elé egy természetes váratlanságú

új hangot hoz, mely később ugyanúgy kiegészül, mint az első sor lezárása, ugyanazt a kielégülést okozva, mint a zenében a tiszta akkord. Rendszerint ügyel arra, hogy a végső rím teljes és csengő legyen, alátámasztva a magánhangzót megelőző mássalhangzóval, hogy így meglegyen benne az a vibrálás, mely az utolsó megütött hangot elnyújthatóvá teszi.

Költeményei közt sok olyan akad, melyek hasonló elrendezésűek a szonett-formával s mintegy annak külső rajzát adják, noha egyiknek sem írta oda címül a »szonett« szót. Ennek oka nyilván Baudelaire aggodalmaskodó irodalmi lelki ismeretessége s bizonyos prozódiai túlérzékenység, melynek eredetét valószínűleg abból a feljegyzésből olvashatjuk ki, ahol elbeszéli nálam tett látogatását és akkori beszélgetésünket. — Emlékszem, két távollévő barátja verskötetét hozta el hozzám, hogy megbizásukból bemutassa költeményeiket s erre vonatkozólag ezeket a sorokat találjuk leírásában: »A kötet gyors átlapozása után Gautier arra figyelmeztetett, hogy a kérdéses költők nagyon is gyakran engedik meg maguknak a szabad, vagyis a nem orthodox szigo-

rúsággal megverselt szonetteket s szívesen kibújnak a négyes rímelés szabálya alól.» Ebben az időben a *Fleurs du mal* nagyobb része már készen volt, meglehetősen nagy számával a «szabad» szonetteknek, mégpedig az olyanoknak, melyekben nemcsak hogy a négyes rímelés hinyzott, de a rímek fűzése is teljesen szabálytalan módon történt, mivel az orthodox szonettben, ahogy ezt a formát Petrarca, Félicaja, Ronsard, du Bellay, Sainte-Beuve művelték, a négyes szakasz két belső rímének párosnak kell lennie s csak a hím- vagy nő-rím alkalmazása marad a költő szabad tetszésére, épen ez a mozzanat lévén az, ami a szonett négyes szakaszát a rendes négyes strófától megkülönbözteti s eleve megszabja, aszerint, amint a külső rím néma e-vel, vagy teli hanggal zárul, a két befejező terzina lejtését és rím-képletét. Ilyen a szabályszerű alakja ennek a kis költeménynek, melyet nem is olyan nehéz jól megformálni, mint ahogy Boileau gondolta, épen azért, mert ily geometriai a megkötöttsége s egészen úgy áll vele a dolog, mint a mennyezetek sokszögletű, vagy bizarr körvonalozású mezőivel, melyek inkább segítségére, mint akadályozására

szolgálnak a festőnek, eleve meghatározva a teret, melybe bele kell kereteznie s ügyesen elhelyeznie alakjait. Nem ritkaság, hogy a perspektivikus rövidületek s a vonalakkal való ötletes gazdálkodás révén óriások is jól megférnek egy ily szűkreszabott kalitban s az alkotás maga még nyer is a koncentráció következtében. Épenígy egy-egy hatalmas gondolat is szabadon mozoghat a szonett tizennégy, módszeresen tagozódott sorában.

A fiatalok iskolája nagy számban engedi meg magának a szabad szonetteket s be kell vallanunk, nekünk ez a körülmény egyáltalán nem nyerte meg tetszésünket. Mert ha valaki szabad akar lenni s kénye-kedve szerint kívánja elhelyezni rímeit, miért választja ki épen azt a szigorú formát, mely nem enged meg semmi eltérést vagy szeszélyt? Szabálytalanság a szabályos rendben, megfelelés hiánya a szimmetriában, — van-e ennél illogikusabb és bántóbb valami? A szabály minden megtörése zavarólag hat ránk, mint valamely kétesen vagy hamisan megütött hang. A szonett a költői fuga egy faja, melynek témája újra meg újra vissza kell hogy térjen, a szándékolt formák

által történő végső feloldásig. Feltétlenül szükséges tehát, hogy alá vessük magunkat törvényeinek, vagy pedig, ha ezeket a törvényeket elavultaknak, szörszálhasogatóknak és feszélyezőknek találjuk, egyáltalán ne írjunk szonetteket. Az olaszok és a »pléiade« költői ebben a műformában a következő mesterek s egyáltalán nem volna haszontalan dolog olvasgatni azt a könyvet, melyben Guillaume Colletet ex-professo értekezik a szonett-ről. Róla elmondhatjuk, hogy teljesen kimeríti a tárgyát. De ennyi elég is a szabad szonettekről, melyeket elsőnek Maynard hozott divatba. Ami a dupla, megtoldott, hétlábás, farkincás, spanyol végstrófás, rímektől visszafelé fejlesztett, ismétléses, elől-terzinás, versfej-olvasós, középen-kulcsos, rombusz-alakú, szent-András-keresztes s más egyéb szonett-fajokat illeti, mindezek nem egyebek furcsálkodó elmejátékoknál, melyeknek példáit Rabanus Maurusban, a Spanyol és Olasz Apollóban s abban a külön e célból szerkesztett értekezésben találjuk, melyet Antonio Tempo készített s amiket meg kell vetnünk, mint fáradságosan gyermekes nehézség-keresést s a költészet kínai zamatú fejtörősdijét.

Baudelaire gyakran keresi a zenei hatást egy vagy több különösen melódikus sor segítségével úgy, hogy azok ismétlődve jelennek meg újra meg újra, mint a sestina nevű olasz strófában, melynek de Gramont gróf adja több szerencsés példáját költészetében. Baudelaire ezt a formát, mely olyan sejtelmesen hat ránk, mintha álmunkban, félig hallott bővülő-ének ringatna, mélabús emlékek s fájó szerelmek festésére használja. A monoton bűgású stanzák újra meg újra fölremegtetik a gondolatot, mintahogy a hullámok hőmpölygetik szabályosan lüktető fodraik közt a parttól beléjük hullt, fullatag virágot. Mint Longfellow és Edgar Poe, a mi költőnk is alkalmazza olykor az alliterációt, azaz egy-egy mássalhangzónak meghatározott visszatérését, amitől a verssor belsejét harmónia hatja át. Sainte-Beuve, aki előtt eme fogások egyike sem ismeretlen s aki finom művészettel alkalmazza valamennyit, írta egykor egyik olvatag, egészen olaszos szonettjében:

Sorrente m'a rendu mon doux rêve infini . . .

»Sorrento ringat el : merengés, végtelen . . .«

Minden érzékeny fül észreveszi ennek a négy-szeresen ismétlődő liquidának a varázsát, amely

úgy remegteti az álom végtelenségébe lelkünket, mint ahogy a nápolyi tenger kék árja lebegteti tova a sirálytollat. Gyakran találunk alliterációkat Beaumarchais prózájában s a régi skáldoknak különösen kedvelt formája volt. Ezek a verselési apróságok kétségkívül oktanlen henyesség számba mennek az utilitárius emberek szemében, akik haladó és gyakorlatias, vagy kizáróan szellemi irányban gondolkodó lények lévén, Stendhallal együtt úgy vélik, hogy a vers holmi gyermeki, primitív korokban bevált forma s azt követelik, hogy a költeményeket is prózában írjuk, ahogy az egyéjszerű korszakhoz illik. Holott éppen ezek a részletek teszik a jó vagy rossz verset s azt, hogy költő-e valaki vagy sem?

A többszótagú, bő szavak nagyon tetszenek Baudelaire-nek s gyakran alkot három vagy négy ily szóból álló sorokat, melyek roppant befogadó-képességűeknek rémlenek s zengő kirezgésük megnyújtja a mértéket. A költőre nézve a szavak önmagukban, értelmüktől függetlenül is szépséget és sajátos értéket jelentenek, mint a drágakövek, melyek még nincsenek megcsiszolva s karperecekbe, nyakláncokba vagy gyűrűkbe fog-

lalva: így is elbájolják az értőt, aki elnézegeti őket, ujjheggyel rendezgetve a kis tartó-kehely fenekén, ahogy az ötvös tervezi remekeit. Vannak gyémánt-, zafir-, rubin-szavak, majd ismét mások, melyek foszforosan fénylenek a dörzsölésre s bizony nem könnyű munka a megválasztásuk.

Baudelaire nagy alexandrinjai, melyekről az imént beszéltünk, s melyek az elcsendesülés óráiban úgy halnak el a parton, mint a nyílt tengerből érkező nyugodt és mély hullámmászó ár, olykor vad tajtékozásúvá is törnek s fehér tarajukat magasra csapják, egy-egy szakgatott és zord szirt-hez ütdőve, hogy aztán keserű esőben peregjenek vissza. A nyolc-lábas sorok nyersegek és erőszakosak, hasogatók, mint a kilencágú korbács szíjjai, kegyetlenül suhogva körül a rossz lelkiismeret és a képmutató megalkuvás vállait. Arra is jók, hogy sötét és szeszélyes dolgok szólaljanak meg bennük: a költő ebbe a metrumba, mint valami fekete fa-keretbe, temetői víziókat ágyaz, ahol a homályban baglyok éjbetáguló szemei villognak s a tiszafák zöld-bronz függőnye mögül kísérteti léptekkel surrannak elő a megsemmisülés latrai,

a sírfosztogatók és a hullarablók. És e nyolc-lábas sorokban festi azokat a baljós égboltokat is, melyeken az ebek és farkasok üvöltésétől beteg hold kereng a bitófák fölé; ezekben írja le a holt nő hideg unalmát, aki kéjei nyoszolyáját sírveremért cserélte föl s magányában, melyet még a férgek is otthagytak, sötéten mereng, a koporsódeszkákon átszívárgó, jeges eső csöppjeitől dideregve, vagy a gyáva szerelmes férfi szobáját tárja elénk, hervadt csokrok, régi levelek, szalagok és csecsebecsék pisztolyokkal, törökkel és laudanumos üvegcsékkel elegy rendetlenségében, a gyáva szerelmesét, kit sétáin megvetve kísér az öngyilkosság réme, mivel a halál sem tudná kigyógyítani átkos szenvedélyéből.

A versek formálásáról térjünk át a stílus szövéseire. Baudelaire itt aranyselymű szálakat és goromba és kemény kenderfonalakat kever, mint azokon az egyszerre ragyogó és durva keleti kelméken látjuk, ahol szeszélyes bájú, finom disztések kacskaringóznak a zord teveszőrön vagy a vitorla-érdesen fanyar érintésű vásznon. Még a leggálánsabb, legfinomkodóbb keresettségek is vad nyerseségekbe torlódnak s a kábitón parfömös,

anda udvarlásoktól kéjes női szalónokból szörnyű csapszékekbe zuhanunk, ahol a bort vérrel keverő részekék késszúrások közt viaskodnak egy-egy útszéli Helénáért.

A *Fleurs du mal* a Baudelaire költői koronájának legszebb ékköve. Ebben a műben szólalt meg a maga egyéni hangján s tett tanúságot arról, hogy a verskötetek megszámlálhatatlan rengetege után, melyekben a lehető összes költői tárgyak kimerítetteknek látszottak, még mindig lehet valami újat és váratlant napfényre hozni, anélkül, hogy le kellene szedni az égről a napot és a csillagokat, vagy föltálatni az egész világtörténetet, holmi germán freskó-stilus módjára. Baudelaire nevét híressé azonban főképen Edgar Poe-fordítása tette; mert Franciaországban a költőknek csupán a prózáját szokás elolvasni s a versekről ujságtárcák révén szerzünk tudomást. Baudelaire tette a francia irodalom polgárává azt a kivételesen különös, ritka és éles rajzú egyéniséget és lángelmét, aki eleinte inkább botrányokra ingerelte, semmint bűvöletbe ringatta Amerikát, még pedig nem azért, mintha művei sérelmesek lettek volna az erkölcsre nézve, — hiszen, épen ellen-

kezőleg, szűzi és szeráfi tisztaságú alkotások voltak, — hanem azért, mert ez a munkásság minden átvett gondolatot, minden gyakorlati banalitást szétrombolt s nem volt rá mód, hogy logikusan meg lehetett volna cáfolni. Edgar Poe az amerikaiak egyetlen gondolatát sem fogadta el a haladásra, a tökéletesbülésre, a demokratikus intézményekre s a többi hasonló teliszájú tételre vonatkozólag, melyek oly kedvesek az ő és újvilág filisztereinek. Nem volt feltétlen imádója a dollár-istenségnek; a költészetet önmagáért szerette s inkább szerette a szépet, mint a hasznosat, ami rettentő istentelenség számba ment! Sőt mi több, az a szerencsétlenség is sujtotta, hogy jól tudott írni, ami lúdbőrrel szokta végigfuttatni minden ország ostobáit. Egyik komoly ujság- vagy revű-szerkesztő, egyébként az író barátja és jóindulatú ember, bevallja, hogy Poe-nak csak nehezen lehetett hasznát venni s rosszabbúl kellett fizetni másoknál, mivel írásai nagyon is fölötte álltak a tömeg-stilusnak: ez persze csodálatos egy okoskodás! A Holló és Euréka szerzőjének életrajz-írója elbeszéli, hogy Edgar Poe, ha hajlandó lett volna megregulázni lángelméjét s az amerikai

talajhoz jobban simuló módon használni föl alkotó képességeit, könnyen válhatott volna pénzkereső íróvá (a money making author); de Poe nem volt megrendszabályozható, csak a maga feje után akart indulni s csupán ihletett perceiben írt és csak neki megfelelő témákról. Kóborló kedve, mint kizökkent üstököst kergette Baltimore-tól New-Yorkig, New-Yorktól Philadelphiáig, Philadelphiától Bostonig és Richmondig, anélkül, hogy bárhol is maradhatása lett volna. Unalma, kétségbeesése vagy ellankadása perceiben, mikor egy-egy lázasan végzett munka túlságos izgalmai után az a levertség következett be, mely íróemberek előtt annyira ismeretes, pálinka-ivásra adta magát, mely fogatkozást az amerikaiak, — tudvalevőleg mindannyian a mértékletesség mintaképei, — keserves szemére vetettek. Poe tisztában volt ennek a véteknek szörnyű következményeivel, hiszen ő írta le a Fekete macská-ban ezt a végzettet terhes sort: »Melyik betegség volna összemérhető az alkohollal!« Nem részegeskedésből ivott ő, hanem azért, hogy feledjen, hogy mámorában talán munkáját segítő hallucinációk közé ringatózzék, vagy hogy ily módon végezzen tűrhetetlen életével: kikerülni

a formális öngyilkosság botrányát. Röviden aztán az történt, hogy egy napon, mikor a delirium tremens egy rohama az utcán érte, kórházba vitték s ott halt meg, egészen fiatalon, anélkül, hogy képességei bármi hanyatlást mutattak volna, mivel káros szenvedélye legkevésbé sem befolyásolta sem tehetségét, sem magaviseletét, mely állandóan egy tökéletes gentlemané volt, sem szépségét, mely mindvégig elragadó maradt.

Néhány futó vonással arcképét adtuk itt Edgar Poe-nak, holott nem az ő élete történetét írjuk; az amerikai költő azonban elég nagy helyet foglal el Baudelaire szellemi életében ahhoz, hogy erről a viszonyról feltétlenül kissé bővebben is megemlékezzünk, ha nem is életrajzírói minőségben, de legalább kettőjük elvi megegyezéseinek szempontjából. Edgar Poe bizonyára befolyásolta fordítóját, Baudelaire-t, főleg a költő – sajnos, oly rövid, – életének utolsó szakaszában.

A Rendkívüli történetek, Gordon Pym kalandjai, a Komoly és furcsa történetek és Euréka Baudelaire-ben oly kitűnő fordítót találtak, a stílus és a gondolat oly pontos megfeleltetőjét, szabadságaiban is oly híven hajléko-

nyat, hogy e fordítások eredeti művek hatását keltik s a lángelme tökéletességét sugározzák. A Rendkívüli történetek-et magas színvonalú kritikával írt bevezetések előzik meg s ezekben a fordító költői hozzáértéssel elemzi Edgar Poe annyira rendkívüli és új tehetségét, melyet Franciaország, a külföldi eredetiségek iránt való tökéletes nemtörődömségével, a legmélyebb ismeretlenség homályában hagyott, míg Baudelaire fel nem fedezte számunkra. Fejtegetéseiben, melyeket egy ilyen, a tömeg-eszméken annyira kívül álló természet megértése tett szükségessé, Baudelaire nem közönséges metafizikai éleslátásról és ritka finomságú ötlet-készségről tesz tanúságot. Ezek a lapok a legkitűnőbb művek közé számítandók, melyeket költőnk valaha is írt.

A kíváncsi érdeklődést legmagasabb fokra csigázták ezek a titokzatos és annyira matematikai módon fantasztikus történetek, melyekben valóságos algebrai képletek levezető módszere érvényesül s bonyolításuk a legfinomabb elmeélű bűnügyi nyomozások ingerével hat. A Morgue-utcai gyilkosság, az Ellopott levél, az Aranybogar, ezek a nehéz, a monda szfinxét is meg-

szégyenítő talányok, melyeknek a megoldása végül mégis oly kézenfekvő módon adódik, őrült lázba korbácsolták közönségünk kalandor- és erkölcsregényekben kifáradt érdeklődését. Széltében rajongtak Auguste Dupinért, a különös, rejtélyfejtő lángészért, aki kezében látszik tartani a legellentétesebb gondolatok összefűző szálait s oly csodálatos helyességű indukciók útján ér el céljához. — Bámulták Legrand-t, a titkos írásoknak még annál a Claude Jaquetnél, a Tizenhármak történetében szereplő miniszteri hivatalnoknál is ügyesebb kihüvelyezőjét, aki a portugál nagykövet ócska rács-kulcsával tárja fel Desmarets előtt Ferragus jelírásos levelét. Ennek az eredménye aztán Kid kapitány kincseinek a felfedezése! Mindannyian bevallottuk önmagunknak, hogy mi ugyan hiába láttuk volna a gyertyaláng melegétől újraéledő vörös vonalakat a sárgúlt pergamenen, a halálfejet és a kecskét, hiába néztük volna azokat a pontokból, keresztekéből, vesszőkből és más jelekből összerótt sorokat, mégsem találtuk volna ki, hová ásta el a kalóz-vezér a gyémántokkal, ékszerekkel, órákkal, aranyláncokkal, unciákkal, régi spanyol és francia aranyakkal, német ezüstökkel,

piaszterekkel és minden népek minden pénzeivel megtömött nagy ládát, mely oly dúsan jutalmazza Legrand éleseszűségét. A Verem és az inga a borzalomnak oly dermesztő hatását keltette, mely fölért Anne Radcliffe-nek, Lewisnek és Mathurin tisztelendő atyának legsötétebb iszonyat-találmányaival s mindanyian elszédültünk, mikor a Maelstrom örvényének forgatagába pillantottunk, ebbe az ormótlan tölcsérbe, melynek falain úgy sodródnak csavaros zuhanásba az elragadott hajók, mint fűszálak a forgószelemben. A Valdemár esetének igaz története a legedzettebb idegeket is megrázta s az Usher ház pusztulása mély melankóliába sülyesztett. A gyöngéd lelkeket különösen azok a légies, szinte áttetsző, regényesen sápadt nőlakok hatották meg, akiket a költő Morellának, Ligeiának, lady Rowena Trévanionnak, de Tremaine-nek, Eleonórának nevez, de akik minden formájukban ugyanannak az egyetlen szerelemnek megtestesülései, mely az imádott lény halálát túlélve folytatódik, egyre megújuló inkarnációk során.

Ettől kezdve Franciaországban Baudelaire neve elválaszthatatlan az Edgar Poe-étől s egyiküknek

az emléke azonnal földézi a másikat is. Sőt néha úgy rémlik, mintha az amerikai író eszméi egészen a francia költő legsajátabb szellemi birtokát alkotnák.

Baudelaire, mint legtöbb költője korunknak, melyben a művészetek kevésbé határolódnak el egymástól s gyakori kölcsönhatásaik érezhetők, nagy érzékkel, ízléssel és megértéssel fordult a festészet felé. Figyelemreméltó tárlati cikkeket írt s egyébek közt egész értekezéseket Delacroix-ról, melyekben átható analízissel s végtelen finomsággal tárja fel a nagy romantikus festő művészi természetét. Különös kedvelője Delacroix-nak s Edgar Poe-ról írt fejtegetései közt ezt a jellemző helyet találjuk: »Mint a mi Eugène Delacroixnk, aki művészetét a nagy költészet magasságába emelte, Edgar Poe is szereti alakjait violás és zöldes háttereken mozgatni, melyekből a rothadás foszforfénye s viharszag száll felénk«. Ebben az egyszerű, közbevetett mondatban mily kitűnő átérzését találjuk a festő szenvedélyes és lázas színeinek! Valóban, kellett, hogy Delacroix elbűvölje Baudelaire-t, még művészete beteges oldalaival is, hiszen zavart, nyugtalan, ideges,

kereső, agyonizgúlt lélekből fakadt az is, paroxysztalajból – bocsánat e furcsa szóért, de csak ez fejezi ki jól gondolatunkat, – s át volt itatva modern korunk minden bajával, bújával, lázas hevületeivel, görcsös erőfeszítéseivel s kósza álmaival.

Egy pillanatra úgy látszott, hogy Baudelaire-t a realista iskola keríti hatalmába. A *Fleurs du mal* némely túlzón nyers igazságú képe, melyekben a költő semmi rút ecsetelésétől sem riadt vissza, azt a hitet kelthette a felületesebb lelkekben, hogy Baudelaire efelé az irányzat felé hajlik. Nem vették tekintetbe, hogy ezek az állítólagos realisztikus ábrázolások mindig a jellemzés, a hatás vagy a színezés kiemelői s egyébként is mindig eszményi és tiszta vonalvezetések kontrasztjai. Baudelaire némileg kacérkodott is ezzel az előlegezett hittel, ellátogatott a realista műtermekbe s állítólag írt is Courbetről, az ornans-i vezető-mesterről egy cikket, mely azonban sohasem jelent meg. Mindazonáltal, a Salon legutóbbi kiállításainak egyikén, a Fantin-festette bizarr keretben, melyben Eugène Delacroix mellképe körül a realistáknak mondott festők és írók apothéosis-szerű egész köre össze van foglalva, az egyik sarokban Charles Baudelaire

is ott található komoly tekintetével és irónikus mosolyával. Mint Delacroix egyik csodálóját, nyilván meg is illeti ez a hely Baudelaire-t. De szellemileg és hajlandóságaira nézve csakugyan hozzátartozhatott-e a mi költőnk ehhez a csoporthoz, melynek törekvései annyira nem voltak összeegyeztethetők az ő arisztokratikus izlésével s a szép felé forduló vágyaival? Nála, mint már kifejtettük, a triviális és természetes rút csupán a borzalom hirdetése és tiltakozása volt s alig hiszhetjük, hogy Courbet kárpitos-párnázta Vénusz-a, ez a szörnyű »callipyge« csaplároslány, valaha is elbűvölte volna Baudelaire-t, a finomúlt elegancia, a raffinált keresettség s kulturált kacérkodás amatőrjét. Nem mintha nem tudta volna csodálni a nagyszabású szépséget! Annak, aki a *La Géante*-ot (»Az óriásnőt«) írta, szeretnie kellett a *Hajnal*-t és az *Éjszaká*-t is, a két nagyszerű női kolosszust, akiket Michelangelo oly fönséges vonalzással nyújtóztat végig a Medici-sírbolt csiga-párkányán. Baudelaire-nek egyébként megvolt a maga filozófiája és metafizikája, mely eltávolította őt a realiztikus iskolától s nem is szabad őt semmiféle ürügy alatt odasorolnunk.

Távol attól, hogy a realitást szeresse, Baudelaire kedvtelve kereste a különöst s ha egy-egy furcsa, eredeti alak akadt útjába, követni kezdte, tanulmányozta s kereste a szál végét, melynél fogva az egész lélek-tekercs legombolyítható. Ilyen vonzódás kapcsolta ahhoz a titokzatos Guyshoz, akinek az volt a foglalkozása, hogy a világ minden zugát fölkeresse, ahol akad valami lerajzolni való esemény az illusztrált angol lapok számára.

Ez a Guys, akit én is ismertem, nagy utazó, mély és gyors megfigyelő s tökéletes humorista volt egyszemélyben: egyetlen szempillantással kapta el emberek és tárgyak jellemző oldalait, néhány ceruzavonással vázlatkönyvébe kanyarította őket, majd tollal húzta ki a gyorsírásszerűen röpke rajzot s merész, egyfoltú vízfestéssel jelezte a színeket.

Guys nem volt a szó rendes értelmében vett művész, de rendelkezett azzal a különös adománnyal, hogy pár perc alatt tökéletesen éreztesse meg a dolgokat. Biztos szemmel, hasonlíthatatlan »clairvoyance«-szal hámozta ki mindenből a jellemzőt, — és csakis azt, — ezt emelte ki, ösztönszerűen vagy szándékosan hanyagolva el a kiegé-

szító részleteket. Senki sem hangsúlyozott nála ügyesebben egy-egy mozdulatot, körvonalat, egy-egy jó pofá-t, – hogy ezt az egészen parlagi, de kitűnően megfelelő kifejezést használjuk, – s az ember azonnal látta, dandyról van-e szó, vagy utcagyerekről, előkelő dámáról-e, vagy a nép egyszerű leányáról. Ritka mértékben volt meg benne az érzék a modern züllés jelenségei iránt, amint azok a társadalom mély és magas rétegeiben egyaránt megmutatkoznak; s a maga részéről ő is összeszedett egy csokor, karrikatúrákból kötött »fleurs du mal«-t. Senkisé is ábrázolta a Guyséhez hasonló tökélytel egy-egy versenyparipa elegáns soványságát és mahagóni-fénylését s a ponnyk-vontatta kocsik szélén föltüremelő szoknyácskát époly pompásan rajzolta meg, mint a kinyalt, puderes és prémes urasági kocsist, amint ott ült a nyolc-rugós, címer-oldalas fogat óriási bakján a Királynő fogadóterme felé hajtván, hátul a sujtásos kapaszkodókon csüngő három lakájjal. Úgy tetszik, hogy ezekben a szellemes, divat-kísérő, röpke rajzokban, melyek a high life jeleneteinek voltak szentelve, a la Vie parisienne ötletes művészei, Marcelin, Hadol, Morin,

Crafty, a maguk oly igen eleven és átható modernsége mellett is előfutárjukat fedezhetik fel. Azonban, ha Guys oly kifejezője volt is az úri dandyzmusnak s a duckery nagy, arisztokratikus tempóinak, hogy akár a Brummel elismerését is kivívhatta volna, nem találtak benne kevésbé kitűnő ábrázolóra a Picadilly-saloon és Argail-room badar piperéjű s kihívó kínálkozású, megvásárolható Vénuszai sem. Guys még az elhagyott mellékutcákba is elmerészkedett, hogy a holdfényben vagy egy-egy gázláng gyötrődő lobogásánál rögtönözön vázlatot a kéj ama kísérteteiről, akik a londoni aszfalton kószálnak s párizsi tartózkodásai idején az Eugène Sue leírta lebújokig kísérte nyomon a rossz hírű helyek túlcifrázott divatját s azt, amit a csatorna szerelmi vásárjának nevezhetnénk. Elgondolható, hogy Guys ilyenkor is csak a karakterisztikus-t kereste. Szenvedélye volt ez s bámulatos biztossággal tárta föl korunk alakjainak, mozgásainak s ruházkodásának különös és festői oldalait. Egy ilyen természetű tehetség csak elbűvölő hatással lehetett Baudelaire-re, aki csakugyan igen nagyra tartotta Guyst. Volt a birtokomban vagy hatvan darab rajz, vázlat és

akvarell, megannyi a ceruzás humorista műve, s néhányat a költőnek adtam belőlük. Élénk örömmel fogadta az ajándékot s egészen felvidúlva vitte el.

Baudelaire bizonyára jól tudta, mennyire fogyatékosak ezek a gyorsan odavetett képecskék, melyeknek maga Guys sem tulajdonított fontosságot azután, ha egyszer az Illustrated London News ügyes fametszői fába vésték őket. A költőre azonban erősen hatott a bennük megnyilvánuló szellemesség, a megfigyelésnek pontossága és ereje, vagyis inkább ennek az egyébként közepes grafikának irodalmi zamatú erényei. Szerette ezekben a rajzokban az antiknak, azaz a klasszikus hagyománynak teljes hiányát, valamint mély átérzését annak a valaminek, amit pontosabb szó híjján nevezzünk mi is dekadenciának: hiszen jól tudjuk, mit értett Baudelaire «dekadencia» alatt. Mert nem ő mondja-e egy helyen ezekről az irodalmi meghatározásokról: »Ugy hatnak rám, mintha két nőt mutattak volna, be előttem: az egyik egy póriasan tisztos nő, tömör egészségében és erényességében visszariasztó, járása lendületlen, tekintete üres, vagyis

röviden, olyan valaki, aki mindent csak az egyszerű természetnek köszön; a másik viszont ama szépségek egyike, akik uralkodón foglalják el emlékezésünket, mély és eredeti varázshoz a toalett ékesszólását párosítva: valaki, aki tudja mit csinál, úrnője és királynője önmagának; hangja mint a jól hangolt zeneszerszámé, tekintete gondolatokkal teljes, melyekből csak az csordul elő, amit ő maga is jónak lát elárulni. Nem lehet kétes, melyiket választanám: és mégis, vannak bizonyos pedagógiai szfinxek, akik szememre hányják, hogy vétettem a klasszikai becsület ellen.»

A modern szépségnek ez az eredeti értelmezése visszájára fordítja a kérdést, amennyiben az antik szépséget tekinti primitívnek, durvának és barbárnak, ami kétséggkívül paradox vélemény, de nagyon jól vitatható. Balzacnak a milói Vénusznál jobban tetszett egy-egy elegáns, finom, kacér »parisienne,« aki könyöke egy mozdulatával szobrászin takarózik hosszú kázmérjába, vagy lopózó léptekkel siet találkozóra, Chantilly-fátylat függönyözve orrocskájára, miközben úgy hajlítja meg a fejét, hogy kalapja csücske s vállkendője

fölső buggyanása közül kikandikáljon egyike azoknak az elefántcsont-szinű nyakszirteknek, melyekről kecsesen kunkorodik a fénybe két-három engedetlen fürtöcske. Igen, az ilyesminek is megvan a maga varázsa, ha mi a magunk részéről inkább a milói Vénuszt szerettük is jobban, aminek különben az a magyarázata, hogy zsengekori neveltetésünk s egyéni ízlésünk következtében inkább plasztikai a hajlamunk, semmint irodalmi.

Számot kell vetnünk a ténnyel, hogy Baudelaire eme eszméivel egyidőben meglehetősen hajolt a realista iskola felé, melynek Courbet az istene s Manet a főpapja. De ha természete bizonyos oldalai kielégülést találhattak is a rúttnak, vagy legalább a kor trivialitásainak közvetlen és nem hagyományos módú ábrázolásában, a művészet és elegancia, a fényűzés és szépség felé lendülő vágyai magasabb régiókba vonták s választott kedvence mindvégig Delacroix maradt, a lázas szenvedélyű, viharos szinszálájú, költői melankóliájú, napnyugta-palettájú művész, a dekadencia művészeti gyakorlatának legértőbb tudású mestere.

S ezzel Baudelaire-nek egy különös művéhez jutottunk el, amely félig fordítás, félig eredeti, ily

cimmel: Les Paradis artificiels, opium et haschich, («Mesterséges mennyországok, ópium és hasis») s amely mellett illik elidőznünk egy kicsit, mivel ez a könyv nem kis mértékben járult hozzá ahhoz, hogy a közönség, mindig készséggel kapva az írókról szálldogáló, igaznak vélt, kedvezőtlen pletykákon, mind szélesebb körben kezdte hinni, hogy a Fleurs du mal szerzője rendszeresen izgatószerekben kereste az ihletet. Halála, minthogy paralízis előzte meg, mely a haldoklót képtelenné tette az agya mélyén még egyre munkáló és élő gondolatok kifejezésére, csak megerősítette az általános hiedelmet. Ez a benuulás, mondták, kétségkívül a tulságbavitt hasis- és ópium-élvezetnek eredménye, melyre a költő eleinte különcködésből, majd ama végzetes vonzóerő hatása alatt vetette magát, ami a mérgezőszerek gyászos tulajdonsága. Holott Baudelaire betegségét nem okozta egyéb, mint mindaz a sok fáradság, csömör, bosszúság és baj, melyek elválaszthatlanok az oly tehetségek írói életétől, akik képtelenek a szokványos és könnyűkezü munkára, amilyen például az ujságírás, és akiknek művei elrémítik szokatlan eredetiségükkel a folyó-

iratok félénk szerkesztőit. Baudelaire józan volt, mint minden jó munkás és noha véleménye szerint az izgatószeretek: az ópium, hasis, bor, pálinka és dohány teremtette mesterséges mennyország-ok vágya voltaképen az örök emberi természetben gyökerezik, mivel minden korban és minden népnél megtalálható, barbároknál épen úgy, mint a civilizáltaknál, sőt az egészen vad törzseknél is, — ő mindebben egyszersmind az eredendő romlottság bizonyítékát is látta, gonosz nekirugaszkodást a feltétlenül szükségszerű fájdalom elkerülésére, merő sátáni kísértést, hogy már előre siessünk kiélvezni mindazt a gyönyört, mely pedig csak a lemondás, az akarat, erény és a jóra és szépre való állhatatos törekvés későbbi jutalmául ígértetett. Ugy képzelte, hogy a hasis-evőkhöz és ópium-ivókhoz épenúgy szól az ördög mint mikor első szüleinknek mondotta: »ha megízlelitek ezt a gyümölcsöt, istenhez váltok hasonlatossá«, és hogy őket épúgy cserben hagyja, mint Ádámmal és Évával cselekedte, mert másnapra a tegnapi »isten« elernyedve és aléltan süllyed egészen az állati sor alá, valami rettentő úr magányába, ahol csak úgy menekülhet meg önnön-

maga elől, ha ismét a méreghez fordul segítségért, egyre fokozva az adagokat. Hogy Baudelaire is megpróbálkozott egyszer-kétszer, — élettanikisérletezéseképen, — a hasis-evéssel, lehetséges, sőt valószínű is, de sohasem tette rendszeres szokásává. Egyébként azonban utálta ezt a patikában vásárolható, mellényzsebben hordható boldogságot s az általa szerzett élvezetet annak az örültnek gyönyörűségéhez hasonlította, aki festett vásznakkal s durva díszletekkel akarná helyettesíteni az igazi bútorokat és a valódi virágokkal balzsamos kerteket. Csak ritkán s akkor is mint egyszerű néző jelent meg a Hotel Pimodan széánszain, melyeken társaságunk dawa-mesk-szürcsölésre gyűlt össze s amely összejövetelekről annakidején cikket is írtam a *Revue des Deux Mondes*-ba, — a Hasis-evők klubja címen, — elbeszélve a magam külön hallucinációit. — Vagy tíz próbálkozás után örökre lemondtam erről a kábító élvezetről, nem mintha fizikai rosszullétet okozott volna, hanem azért, mert az igazi írónak csak a maga természetes álmaira van szüksége s nem szereti, ha képzeletét bármely mesterséges pótszer csiklandozza fel.

Egy ilyen estére Balzac is ellátogatott. Baudelaire ezt így beszéli el: »Balzac nyilván semmit sem tartott nagyobb szégyennek s emésztőbb szenvedésnek, mint azt, ha az embernek akaratáról le kell mondania. Láttam őt egyszer egy gyülekezetben, ahol a hasis csodálatos hatásairól beszélgettek. Mulatságos érdeklődéssel és élénkséggel figyelt s tette föl kérdéseit. Őkik ismerik őt, elképzelhetik, mennyire kíváncsi lehetett. Áz a gondolat azonban, hogy saját tudata ellenőrzése nélkül támadjanak eszméi, erősen visszariasztotta. Megkinálták dawameskkel, amit alaposan szemügyre vett, megszagolt s aztán érintetlenül nyujtott vissza. Csaknem gyermekes kíváncsisága s az önmagáról való lemondás elutasítása megkapó harcban tükröződött nagyon kifejező arcjátékán. A méltóságérzet végre is diadalmaskodott. Csakugyan, nehéz is elképzelnünk az akarat teoretikusát, Louis Lambert szellemi ikertestvérét, amint csak egy szemernyt is hajlandó feláldozni ebből az értékes substanciából«.

Magam is jelen voltam azon az estén a Hotel Pimodanban s megerősíthetem e kis anekdota

tökéletes hűségét. Legfőlebb még ezt a jellemző részletet fűzhetem a fenti leíráshoz: Mikor Balzac visszaadta a felkinált dawameskes kanalat, kijelentette, hogy a kísérlet teljesen hiábavaló lenne, mert a hasis, – bizonyos benne, – semmiféle hatással nem volna az ő agyvelejére.

És ez lehetséges is; ez a hatalmas agyvelő, melyben ott trónolt az akarat s melyet a tudás tett erőssé és a mokka finom aromái edzettek keresztül-kasul, úgyhogy három üveg legerősebb vouvray-i bor sem fátylazhatta el a legenyhébb mámmorral sem, – ez az agyvelő talán csakugyan képes lett volna ellenállani az indiai kender okozta futó kábulatnak. Mert a hasis vagy dawamesk, – elfelejtettük eddig megmondani, – a cannabis indica főzete, holmi zsíros anyagba, mézbe és cyrusi terpentinbe keverve, hogy pépes és befőtt-szerű halmazállapotot nyerjen.

A hasis-mámor leírása orvosi szempontból is kitűnő a Mesterségesmennyszágek-ban s a tudomány haszonnal fordulhatna adatokért e könyvhöz, melyben Baudelaire pedánsan lelkiismeretes pontosságra törekedett, a viláért sem csúsztatva előadásába semmi költői cifrázást, ho-

lott tárgya önként kínálkozott ilyesmire. Tökéletes szabatossággal írja körül, mily jellegzetes hallucinációk ébresztője a hasis, mennyire nem terem semmi újat, hanem csupán az egyéni állapot adottságát fejleszti tovább, de azt aztán a végletekig túlozva. Az ember önmagát látja a hasis révületében, felfokozva, mértéktelenül érzékenyre, izgatottra ajzottan, kivette a térből és időből, melyek fogalmai eltűnnek, valamely új környezetbe, mely eleinte valószínű, utóbb azonban túllendíti formáit és végsőkéig hangsúlyozza, úgyhogy minden részlet, határtalan intenzitással, természetfölötti fontosságúvá dagad, amit azonban a hasis-evő egészen érthetőnek talál, mivel titokzatos megfeleléseket fedez föl ezek közt a gyakran nagyon is széthúzó látomások között. Ha az ember egyszerre figyelni kezd ezekre a muzsikákra, melyeket mintha égi zenekar és szeráfok éneklő gyülekezete szólaltatna meg, s melyekhez képest Haydn, Mozart és Beethoven szimfóniai macskazenés hangzavarnak rémlenek, az is bizonyos, hogy ugyanakkor tényleg végigfut egy kósza nyitányt játszó kéz a zongora billentyűin, vagy valamely távoli orgona bűg keresztül

az utca zsivaján valamely ismert opera-részletet. Miközben szemeinket elkápráztatják azok a csobogó, szikrázó, sugárkoszorús, tűzijátékos fények, akkor valódi gyertyáknak is kell égniök a gyertyatartókban és kandeláberekben. Mikor a fal, elvesztve áthatatlanságát, párás, mély távlatokká mélyül, mint valami végtelenbe nyíló ablak kékje, az álmodozóval szemben bizonyára egy igazi tűkör is feltárja fantasztikus villódzásokkal átszőtt árny-mélységeit. A nimfák és istennők, a különféle bájos, tréfás vagy szörnyű jelenések, a környező képek keretéből lépnek ki, a szőnyegek ábráiból, a fülkékben mezítlenkedő mythologikus szobrok, vagy a szalón-állványokon fintorgó kínai porcellánfigurák közül.

Épenígy áll a dolog a hasis-okozta szaglási révületekkel is, melyek parfümök és csodaszirmok édenébe sodornak, ahol a virágok tömjénes füstölőként ingatják kelyhüket s nevüknemismert aromák és jószagok velőkigható finomságát reszketik felénk, hajdanélt életek emlékeit idézve, balzsamos és távoli partokat és primitív érzelmeket valamely álom-Tahitiből. Nem kell messzire keresgelnünk s bizonyára találni fogunk a szo-

Önarckép
(Hasis-mámoreban)

OSZK

bában egy cserép heliotropot vagy tubarózsát, egy spanyol-szattyán illatzacskót vagy egy pacsulitatta kázmérkendőt, melyet hanyagul vetettek az egyik karszékre.

Mindezekből megérthető tehát, hogy mikor az ember tökéletesen akarja kiélvezni a hasis bővölését, ezt a gyönyört jól elő kell készítenünk s bizonyos berendezésekkel segítségére kell lennünk túlcsapongó változatainak és rendbontó kielengéseinek. Fontos dolog, hogy az ember jó testi és lelki állapotban legyen, hogy ne nyomja aznap se gond, se kötelesség, se megszabott óra, s hogy olyan környezetben tartózkodjék, aminőt Baudelaire és Edgar Poe nagy előszeretettel szoktak leírni: költői kényelmű lakosztályban, bizarr fényűzéstől és titokzatos eleganciától körülvéve; s ne hatoljon be ebbe a rejtett szentélybe senki, csak a várvavárt, imádott lélek, az ideális nő alak, akit Chateaubriand a maga előkelő nyelvén a szilfid-nek nevezett. Ily feltételek mellett valószínű, sőt bizonyosra vehető, hogy a már természetes jelentkezésükben is kellemes szenzációk kimondhatatlan boldogsággá, ájult elragadtatások és kéjekké fokozódnak, messze túlhaladva

annak a nagyon is hárem-szerű paradicsomnak vaskos gyönyöreit, melyet Mohammed ígér hívőinek. A zöld, vörös és fehér hűrik, akik gyöngyház-kagylóban élnek s onnan lépnek elő, szüntelen megújuló szüzességükkel kínálkozni fel az igazhitű muzulmánoknak, útszéli csaplárosleányok ezek mellett a nimfák, angyalok és szilfidek mellett, akik, mint illatos párák, eszményin átetsző remegések, rózsaszín és kék fényből egybefuallt formák, távoli napok korongjáról röppennek alá s oly csillagzó szökkenéssel jönnek föl a végtelenség mélyeiből, mint a pezsgő ital ezüst gyöngyöcskéi a kristálykehely öbléből, – s akiket légiószámra lát maga előtt elvonulni a basis kedvelője a maga éber álmában.

Ily elővigyázatosság nélkül viszont a vízió révülete könnyen lidércnyomássá válhatik: a kéj szenvedésre fordul, az öröm borzalomra; valami rettentő rémület ragad torkon, térdét gyomrunkra feszítve s fantasztikusan ormóttan súlyával földre tipor, mintha a piramisok szfinxe vagy a szíami király elefántja lapítana vígan semmivé. Máskor meg alattomos, jeges hidegség márványa kúszik föl derekunkig, mint ahogy az Ezeregyéjszaka

egyik királya vált félig szoborrá, akinek érzőn maradt vállait minden reggel megkorbácsolta gonosz felesége.

Baudelaire két-három különböző jellegű férfi-hallucinációt beszél el, valamint egy olyat is, melyet egy nő élt át abban a tükörfalú, arany cirádákkal s virágfonatokkal borított szobácskában, melynek leírásából nem nehéz ráismerni a Hotel Pimodan hölgyszalónjára. Mindegyik látomást analitikus és morális magyarázatokkal kíséri, melyeken áttör leküzdhetetlen ellenszenve minden mesterséges uton-módon kierőszakolt gyönyör ellen. Ez a kommentár lerombolja annak a segítségnek a hitét, melyet a szellem a hasis-mámor keltette gondolatoktól remélhet. Először is, ezek a gondolatok nem is olyan szépek, mint az ember képzelné; varázsuk főleg abból a túlfeszített izgalomból ered, melybe az illető élvező kerül. Azután meg, a hasis, ugyanakkor, mikor felkölti ezeket a gondolatokat, egyszersmind lehetetlenné is teszi, hogy felhasználjuk őket, mert megsemmisíti az akaratot s áldozatait egykedvű unalom állapotába meríti, melyben a lélek minden erőfeszítésre és munkára képtelenné válik s melyből nem tud

fölocsúdni, csak egy újabb adag bevétele árán. »Végre, – jegyzi meg Baudelaire, – ha pár pillanatra fel is tételezzük, hogy lehetnek eléggé megedzett és életerős temperamentumok, melyek szembe tudnak szállani a csalfa kábítószer gonosz hatásaival, egy másik, végzetes és rettentő veszélyre is gondolnunk kell, a megszokására. Aki valamely méreghez folyamodik, hogy általa gondolkodhassék, nemsokára egy gondolatra sem lesz képes nélküle! És képzeljük el annak az embernek szörnyű sorsát, akinek megbénult fantáziája már nem tud meglenni a hasis és ópium élvezete nélkül!«

Valamivel odább Baudelaire a következő nemes mondatokban szögezi le hitvallását: »Az ember azonban nincsen annyira híjjával az égbe juttató becsületes eszközöknek, hogy kénytelen lenne segítségül hívni a gyógyszertant és a boszorkányságot; semmi szüksége arra, hogy lelkével fizesse meg a húrlik kábító ölelését és szerelmét. Miféle paradicsom az, melyet örök üdvösségünk árán vásárolunk meg?« E sorok után egy Olympszerű hely leírása következik, a szellemiség meredek ormát látjuk, ahol Rafael és Mantegna múzsái,

Apolló vezetése alatt, ritmikus karban lejtik körül s jutalmazták meg hosszú fáradozásaiért a művészt, aki a Szép kultuszának élt. »Alant, – folytatja Baudelaire, – a hegy lábánál, a bozótban és a sárban, az emberi lények falkája, a rabszolga-csőcselék rángatózik hazug gyönyörében, a méreg mardosásától ordítózza s az elszomorodott költő így szól magához: »Ime, ezek a boldogtalanok, akik sem nem bőjtöltek, sem nem imádkoztak és akik elvetették maguktól a munka megváltását, a fekete mágia áldásaiért könyörögnek, hogy úgy lendüljenek, egyetlen lökéssel, a természet-fölötti létbe. A mágia azonban megcsalja őket s hamis boldogságot és hamis fényt gyűjtogat eléjük: miközben mi, költők és filozófusok, kik újjáformáltuk lelkünket a folytonos munkában és szemlélődésben, az akarat kitartó gyakorlásában és a szándék szakadatlan nemességében, az igazi szépség kertjét teremttük meg magunknak. Amaz igében bízva, mely szerint a hit a hegyeket is kimozdítja, végbevittük az egyetlen csodát, melynek lehetőségét Isten megadta számunkra.«

Hasonló szavak után aligha hihetjük el, hogy a *Fleurs du mal* szerzője, minden sátáni haj-

lamai mellett is, gyakori vendége lehetett volna a mesterséges mennyországoknak.

A hasisról szóló tanulmányt másik értekezés követi, az ópiumról; ebben azonban Baudelaire kalauza egy híres, külföldi könyv, az Angol ópiumevő vallomásai, melyet De Quincey írt, a kitünő hellenista és pompás író, amellet teljes köztiszteletben álló ember, aki elég bátor volt ahhoz, hogy a cant országában, a világ legmerekvebb környezetében, vallomást tegyen ópiumszenvedélyéről, hogy leírja ezt a szenvedélyt, jellemezze fázisait, ingadozásait, visszaeséseit, küzdelmeit, lelkesültségeit, letöréseit és elragadtatásait, valamint fantazmagóriáit, melyeket mondhatatlan félelmi érzések követnek. De Quincey, az adagok lassú szaporításával, eljutott addig a csaknem hihetetlen pontig, mikor már nyolcezer csöppet vett be naponta, ami nem akadályozta meg abban, hogy meg ne érje a nagyon normális hetvenötödik életévet, mert csak 1859 decemberében halálozott el, miután jó sokáig megváratta az orvosokat, akikre, — »humour«-a egyik rohamában, — gúnyosan rátestálta, tudományos kísérletek különös tárgyául, ópiumtól át- meg átjárt testét.

Kóros szenvedélye nem gátolta meg abban sem, hogy egy csomó irodalmi és tudományos művet ne hozzon nyilvánosságra, melyekben semmi sem mutatja az általa »fekete bálvány«-nak nevezett ópium végzetes befolyását. A könyv befejezése sejteni engedi, hogy a szerző, emberfölötti erőfeszítések árán, végre is kigyógyult szenvedélyéből; ez a célzás azonban könnyen lehetett afféle udvarias áldozat is az erkölccsel és a társadalmi illendőséggel szemben, mint ahogy a melodramák végén az erénynek jutalmat, a bűnnek büntetést kell kapnia, a büntetlenség rossz példát szolgáltatván. És De Quincey azt meri állítani, hogy tizenhét évi ópium-szedés és nyolc évi ópium-dözsölés után újra le tudott mondani a veszedelmes méregről! Nem szabad elcsüggesztenünk a jószándékkal eltelt thériakis-okat. Azonban mégis, mennyi szerelmes hév van a barna folyadékhoz intézett, itt következő lírai invokációban:

»Oh igaz és szeliden hatalmas ópium! te, aki enyhítő balzsamot csöpögtetsz a soha be nem hegedő sebekre és a lelket lázasztó rettegésekre, gazdagok és szegények szívébe egyaránt; ékesen-szóló ópium! te, aki szónoki erőddel lefegyverzed

a vad fájdalmak nekikeseredéseit s egy éjszakára visszaadod a bűnös embernek ifjúsága reményeit s egykori, vértől meg nem mocskolt kezét; aki a büszke dölyf emberével pillanatra elfeledteted »a vissza nem fizetett igaztalanságokat és meg nem bosszúlt sérelmeket!« Te építesz a homály mélyén, az agyvelő imaginárius anyagaiból, a Phidiasénál és Praxitelesénél mélyebb művészettel, városokat és templomokat, melyek tündöklésükkel fölülmúlják Babilont és Hékatompýlost s te idézed napfényre, egy álmokkal telített álom káoszából, régeltetett szépségek mosolyát és meghitt és áldott síri arcokat, megtisztítva őket a rög gyalázatától. Te, egyedül te tárod fel az ember előtt ezeket a kincseket és nálad vannak a paradicsom kulcsai, óh igaz, szeliden hatalmas ópium!«

Baudelaire nem adja teljes fordítását De Quincey könyvének. Csak a legkiemelkedőbb részeket válogatja egybe s elemzésekkel fűzi össze őket, filozófiai kitérések és reflexiók közbeszövésével, úgy hogy voltaképen kivonatot nyújt, mely azonban az egész művet pótolja. Állig képzelhetünk érdekebb olvasmányt azoknál az életrajzi részleteknél, melyek bevezetői a De Quincey vallomásainak s

melyek elbeszélnek, mint szökött meg már iskolásfiú korában gyámjai zsarnoksága elől, mint bolyongott, nyomorútan és éhezve, a londoni sivatagban, mint élt bérszobájában, mely a lakáskiadó hanyagságából ronda zugollyá züllött, mint szőtt viszonyt a kis, fél-hülye cseléddel és egy Ann nevű szegény leánnyal, az aszfalt szomorú ibolyájával, aki a prostitúció mocsarában is ártatlan és szűzies maradt, mint került vissza családjá kegyeibe s jutott elég tekintélyes vagyonhoz, melynek segítségével nekiláthatott kedvenc tanulmányainak, kedves vidéki háza ölében, egy előkelő nő társaságában, akit ő, az ópium Orestese, Elektrájának nevez. Mert akkorára már, neuralgikus fájdalmaitól, leküzdhetetlenül belegyökerezett ama méregnek megszokása, melyből nemsokára minden káros következmény nélkül, a napi negyven szemer óriási adagját tudta bevenni. Kevés olyan költemény van, még a Byron, Coleridge és Shelley művei közt is, melyek különös és megdöbbentő fenség dolgában fölülmúlják a De Quincey álmait. A legragyogóbb látomások nyomában, melyeken a paradicsom és az Elysium ezüst és kék fényei sütnek át, mások következnek, sötétebbek az Ere-

busnál, melyekre jól ráillenek a költő rettentő sorai: »Olyan volt az, mintha egy nagy festő a földrengés és napfogyatkozás feketéjébe mártotta volna ecsetét.«

De Quincey, aki egyike volt a legkitünőbb és legkoraérettebb humanistáknak, – tíz éves korában már tudott latinul és görögül, – mindig nagy gyönyörűséget talált Titus Livius olvasásában s ez a két szó: consul romanus úgy csengett a fülében, mint valami döntően ellenállhatatlan varázsige. Ez az öt szótag riadó trombiták diadalmi harsogásával rezgett végig rajta s mikor álma mélyén ellenséges tömegek harca gomolygott a fakó fényű csatatéren, a hörgések és lábdobajok távoli víz-zúgásra emlékeztető, vak zajában egyszerre csak titokzatos hang zendült meg, mindent túlharsogva: Consul romanus! Nagy csend következett erre, feszült várakozás fojtott némasága s a roppant hangyaboly közepén, fehér lován, megjelent a konzúl, mint Decamps Cimber csatájának Máriusa, kezének sorsintéző legyintésével döntve el a diadalt.

Máskor meg a valóságban látott alakok szövődtek De Quincey álmai közé s makacs kísértetek-

ként jártak vissza, akiket nem lehet elriasztani semmi szelleműző formulával. Az 1813. év egyik napján egy sárga, epe-fakó arcú, nosztalgikusan szomorú szemű maláj, aki Londonból elvetődve, nyilván valami kikötőbe szeretett volna eljutni, de egyébként egyetlen európai nyelven sem tudott egyetlen szót sem, bekopogott, egy kicsit megpihenni, a kertiház ajtaján. De Quincey, nem akarva szégyentvallani cselédsége és szomszédai előtt, görögül fordult az idegenhez; az ázsiai maláj nyelven válaszolt s a tudósi becsület megvolt mentve. Miután némi pénzt adott a vándornak, a kertilak gazdája, azzal a jószívűséggel, mely a dohányzókat rá szokta készíteni, hogy egy-egy szegény ördögöt, aki nyilván régen nem füstölt már semmit, szivarral kínáljanak meg, egy nagy darab ópiummal is megajándékozta a malájit, aki egy falásra lenyelte az egészet. Az adag hét vagy nyolc hozzá nem szokott embert is megölt volna, a sárgaképű vendég azonban valószínűleg jól bírta a mérget, mert kimondhatatlan hála és elégedettség jeleivel távozott. Többé nem látták, legalább fizikailag nem, azonban egyikévé lett azoknak az alakoknak, akik De Quincey víziót

legkitartóbban látogatták. A sáfrányarcú s rendkívül fekete szembogarú maláj mintegy a legtávolabbi Kelet szelleméül jelentkezett, nála voltak a kulcsai Indiának, Japánnak, Kínának s mindama tájaknak, melyek, a földgömb egyéb vidékeihez mérten, álmatag és lehetetlen messziségbe vettettek. Mint ahogy valamely vezetőnek engedelmeskedünk, akit nem hívtunk, de akit valamely álom parancsolta végzetesség követnünk kényszerít, De Quincey, a maláj nyomán járva, regés régiségű s kimondhatatlan bizarrságú világok titkaiba hatolt be, melyek mélységes borzadállyal töltötték el. »Nem tudom, – mondja vallomásaiban, – osztoznak-e velem mások is eme érzéseimben, de én gyakran gondoltam rá, hogy az esetben, ha kényszerítve volnék Anglia elhagyására s arra, hogy Kínában éljek, a kínai divatok, életmód és diszletek közepette, belebolondulnék . . . Egy-egy fiatal kinait valóságos özönviz előtti lénynek látok . . . Főleg Kína az, amely, eltekintve egyéb, Dél-Ázsiával közös tulajdonságaitól, borzalmat kelt bennem: életformái, szokásai, feltétlenül elutasító zárkózottsága s mindama érzésbeli korlátok révén, melyek elválasztják tőlünk s melyek

sokkal mélyebbek, semhogy analizálhatók volnának; szívesebben élnék örültek társaságában, vagy a vadállatok között.»

A maláj, aki mintha érezte volna az ópium-evőnek ezt az iszonyodását, szinte kárörvendő iróniával tartotta számon, hogy De Quinceyt minél több óriási városba vigye, porcellán-tornyok, fölkunkorodó ereszü, szüntelen csilingelő csengőkkel diszitett háztetők közé, keszeg hajókkal terhelt s faragott sárkányokkal áthidalt folyók partjára s utcák nyüzsgésébe, ahol számtalan majom-nép rázza ferde szemekkel áthasított, apró fejét s patkányfarok-szerűen vibráló farkocását, miközben sűrű hajlongásokkal mormolnak bókoló, egytagú szavakat.

Az Ópiumevő álmai-nak harmadik és utolsó része fájdalmas címet visel, melyre azonban rá is szolgál: *Suspiria de profundis*. Eme víziók egyikében három felejthetetlen, titokzatosan borzalmas alak jelenik meg, olyanok, mint a görög Moirák, vagy a Faust második részének Anyái. Levanának, ama zord istennőnek kísérői ők, aki fölemeli a földi ujszülöttet s a fájdalom szorításában teszi tökéletessé. Mintahogy van

három Grácia, három Párka, három Fúria, mint-ahogy eredetileg Múza is három volt, épenúgy a szomorúságnak is három az istennője: ők a Szomorúságok Szentszűzei. A legidősebb nővér neve: Mater lacrymarum, a Könnyek Anyja, a másodiké: Mater suspiriorum, a Sóhajok Anyja, a harmadik, legfiatalabbé: Mater tenebrarum, a Sötétségek Anyja s ő mindhármuk közül a legrettenetesebb, akire a legszilárdabb lélek sem gondolhat titkos borzadály nélkül. Ezek a fájdalom rémek nem a halandók tagolt nyelvén beszélnek: sírnak ők és sóhajtanak, s karjuk a bizonytalan árnyban sorssal vemhes mozdulatokra lendül. Ily módon fejezik ki az ismeretlen fájdalmakat, a névtelen rettegéseket, a magányos kétségbeesés révületeit, mindazt a sajjást, keserűséget és fájdalmat, ami legmélyebben él az emberi lélekben. És az embernek meg kell tanulnia e szigorú tanítónők kiszabta leckéket, »és így kezdi látni ama dolgokat, melyeket jobb volna soha meg nem látnia, szörnyű színjátékokat és kimondhatatlan titkokat, így kezdi kiolvasni a régi, a szomorú, a nagy és iszonytató igazságokat.«

Elgondolhatjuk, hogy Baudelaire De Quinceyt sem

kíméli meg azoktól a szemrehányásoktól, melyekkel mindenkit illet, akik anyagi eszközökkel akarnak fölemelkedni a természetfölöttihez; azonban, ama képek szépségére való tekintettel, melyeket a kiváló és költői álmok látója fest, sok jóakat is tanúsít vele szemben.

Ebben az időtájban történt, hogy Baudelaire elhagyta Párizst és Bruxelles-ben ütötte föl a sátorfáját. Ebben az utazásban nem kell semmi politikai eszme érvényesülését látnunk, csupán vágyat a nyugodtabb életre és elringató pihenésre, távol a párizsi lét izgalmaitól. A helyváltoztatás azonban, úgy látszik, nem vált javára. Keveset dolgozott Bruxelles-ben, s megmaradt írásai csak gyorsan odavetett, sommás, csaknem hieroglifikus jegyzeteket mutatnak, melyeken csak ő tudna eligazodni. Egészsége, ahelyett, hogy javult volna, csak gyöngébbre romlott, akár mert erősebben meg volt már támadva, mint maga Baudelaire is hitte volna, akár mert az éghajlat arrafelé nem volt kedvező az ő számára. A baj első tünetei abban mutatkoztak, hogy a költő beszéde valahogy ellassult s egyre észrevehetőbb tétovázással keresgélte össze a szavait; azonban,

mivel Baudelaire gyakran használta az ünnepélyes és kijelentésszerű beszédmodot, szívesen hangsúlyozva, a nyomaték kedvéért, minden mondatát, nem igen vetettünk ügyet nyelve zavaraira, holott előjelei voltak a rettenetes betegségnek, melynek áldozatul kellett esnie, s mely nemsokára vad rohamban tört ki rajta. Baudelaire halálának híre Párizsban a rossz ujságoknak azzal a szárnyas sebességével terjedt el, mely szinte fölülmulja a dróton suhanó elektromosság iramlását is. Baudelaire még élt akkor, de a hír, ha téves volt is, csak elébevágott az igazságnak: a költő nem heverte ki a szörnyű rohamot. Családja és barátai hazahozták Bruxelles-ből, így élt még néhány hónapot, de sem beszélni, sem írni nem tudott, mivel a bénulás eltépte a gondolat és a szó összekötő láncát. Hogy lelkében még él az öntudat, látszott a szemei kifejezésén, de fogoly és néma eszmék voltak azok, a külvilággal való közlekedés minden eszközétől megfosztva, bezárva az agyagbörtönbe, mely már csak a sírban volt újra megnyilandó. — Miért apróznók végig a szomorú vég e részleteit? Így vagy úgy, csak meg kell egyszer halnunk: azonban fájdalmas az ittmara-

dottakra nézve, látni, mint távozik el ily korán egy kitűnő elme, mely még sok gyümölcsöt teremhetett volna, mint tűnik el mellőlünk az élet egyre pusztább útján valaki, aki ifjuságunk társa volt.

A *Fleurs du mal*-on, az Edgar Poe-fordításon, a *Les Paradis artificiels*-en, a tárlati és egyéb kritikai cikkeken kívül Charles Baudelaire után még egy kötetre való, prózában írt apró költemény maradt, melyek különféle időben, szét-szórva jelentek meg az ujságokban és folyóiratokban, mert a lapok, a tömeg-olvasók közönye miatt, sorra lemondtak eme finom remekművecskék közléséről, úgy, hogy a költő nemes makacságában nem lévén hajlandó semmi engedményre, a következő sorozatot mindig egy újabb, vakmerőbb vagy inkább irodalmi orgánumnak adta oda. Csak újabban történt meg, hogy Baudelaire prózai költeményeit, melyek egy kicsit úgyszólván mindenfelé szétszóródtak s alig voltak megtalálhatók, elsőízben gyűjtötték össze egy kötetbe, mely a költőnek nem utolsó helyen biztosít jogcímet a halhatatlanságra.

Egy rövid előszóban, melyet Arsène Houssaye-

hez intéz, s mely bevezeti a *Les Petits Poèmes en prose*-t, Baudelaire elmondja, hogyan fogant meg benne az ötlet ennek a felemás, vers és próza közt lebegő formának a használatára.

»Tartozom önnek egy kis vallomással. Mikor már vagy huszadjára lapozgattam végig Aloysius Bertrand híres *Gaspard de la Nuit*-jét, (– egy könyvnek, melyet Ön, én és még néhány barátunk ismer, nincs-e meg a teljes joga ahhoz, hogy híresnek mondják? –), támadt az a gondolatom, hogy én is megpróbálkozzam valami hasonlóval s hogy a modern életnek vagy helyesebben mondva: egy modern, elvontabb életnek a leírására alkalmazzam azt a módszert, melyet Bertrand a régi, oly különösen festői élet ecsetelésére alkalmazott«.

»Ki ne álmodozott volna közülünk, nagyratörő napjaiban, egy költői próza csodájáról, arról a költői prózáról, mely mérték és rím nélkül is zenei legyen, eléggé síma és egyúttal eléggé szaggatott, hogy alkalmazkodhassék a lélek lírai rezdüléseihez, az álmodozás hullámveréséhez s az öntudat bakugrásaihoz egyaránt?«.

Mondanunk sem kell, hogy semmi sem hasonlít

kevésbé a Gaspard de la Nuit-hez, mint épen a Les Petits Poèmes en prose. Maga Baudelaire is azonnal ráeszmélt erre, mihelyt dologhoz látott s megállapította ezt a balsikert, mellyel bárki más talán gőgösen még el is dicsekedett volna, de amely csak mélyen megalázó lehetett egy olyan szellemre nézve, aki a költő legnagyobb erényének azt tartotta, ha teljesen azt írja meg, amit eleve kitervezett.

Láttuk, hogy Baudelaire az ihletet mindig az akarat kormányzása alá rendelte s valamely csalahatatlan matematika-félét akart meghonosítani a művészetben. Valahányszor másképp sikerült az alkotása, mint ahogy elhatározta volt, hibáztatta magát, még olyankor is, ha mint a jelen esetben, eredeti és erőteljes mű lett az eredmény.

Költői nyelvünk — meg kell vallanunk, — az új iskola minden derék erőfeszítése mellett is, mellyel hajlékonyabbá és idomithatóbbá igyekeztünk tenni, nem tud a kissé ritkább és körülményesebb részlet-ábrázolásokkal megbirkózni, főleg mikor a modern, meghittebb vagy fényűzőbb élet tárgyairól kerül szó. Anélkül, hogy mint régen, a francia vers borzadna az egyenes kifejezésektől

s szerelmes volna a körülírásokba, felmondja a szolgálatot, már egyszerűen a struktúrájánál fogva is, mihelyt a jellemző különösség kifejezésére lenne szükség s ha az ilyesmit is szeretné csökönyösen belepréselni a maga szűk keretébe, igen gyorsan keménnyé, görcsössé és erőltetetté válik. A *Les Petits Poèmes en prose* tehát épen jókor siet ennek a gyöngeségnek a kipótolására s ebben a formában, mely avatottan finom kezelést kíván, s amelyben minden szónak, használat előtt, érzékenyebb billenésű serpenyőkbe kell vettetnie, mint a *Quentin Massys Arany-latolgotói*-nak mérlegei, minden szónak külön kellettven megvizsgálni jogosultságát, súlyát és zengését, — Baudelaire ebben a formában tehetségének egy igen értékes, kényesen érzékeny és bizarr oldalát domborította ki: közelebb tudott kerülni a kifejezhetetlen dolgokhoz s futó árnyalatokat tudott elkapni, melyek a hang és szín közt lebegnek, gondolatokat, melyek arabeszk-motivumokként hatnak, vagy zenei tételek gyanánt. — Nemcsak a fizikai természethez, hanem a lélek legtitkosabb rezdüléseihez, a melankólia szeszélyeihez, az ideges állapotok hallucináló spleenjéhez is szeren-

csésén illeszkedik ez a forma. A *Fleurs du mal* szerzője csodás hatásokra képes vele s olykor meglepetve eszmélünk rá, hogyan képes a nyelv, – egyszer az álom áttetsző fátyolán keresztül, másszor pedig azoknak a napsugaraknak nyers tisztaságával, melyek a messziség kék örvényeiben egy-egy omlatag tornyot, egy facsoportot vagy hegyormot villantanak meg, – hogyan képes a nyelv oly dolgok megláttatására, melyek minden leírást megcsúfolni látszanak s eddig még soha sem voltak áttéve szavakba. Baudelaire egyik, ha nem a legnagyobb, dicsősége fog maradni, hogy a stílus lehetőségei közé dolgok, szenzációk és hatások sorát illesztette be, melyekre a nagy név-osztogató, Ádám, még nem talált kifejezést. Irodalommal foglalkozó ember nem álmodhat szebb rangról s ezt a rangot a *Petits Poèmes en prose* írója kétségkívül megérdemli.

Igen nehéz volna, vagy legalább is nagyobb teret követelne, – amiért is inkább magukra az egyes prózai költeményekre utaljuk az olvasót, – pontos képet adnunk ezekről a kis kompozíciókról: csupa festmény, médaillon, dombormű, szobrocska, zománc-mű, pasztell, káma, egyik a másik után,

de valahogy mégis úgy, mint a csigolyák egy kigyó gerincoszlopában. A gyűrűk egyikét-másikat el is távolíthatjuk s a többi továbbra is élön forrad egybe, mert mindegyiknek megvan a maga külön lelke s így kúsznak, vonagló mozgással, valamely elérhetetlen eszmény felé.

Mielőtt a lehető legrövidebben lezárnók ezeket a máris hosszúra nyúlt jegyzeteket, hiszen nem akariuk tehetsége méltatása közben kilakoltatni saját könyvéből a költőt és barátot s a kommentárral agyonnyomni a művet, — csak arra szorítkozunk még, hogy címük szerint elsoroljuk néhányát ezeknek a kis prózai költeményeknek, melyek sűrítettségükben, erejükben, mélységükben és bájoságukban messze felülmúlják, véleményünk szerint, a Baudelaire mintaképeül vett Gaspard de la Nuit csinoska fantázia-játékait. A gyűjtemény ötven darabja közül, melyek hangra és szerkezetre nézve egytől-egyig különbözők, főlemlítjük a Kalács, a Dupla szoba, a Tömeg, az Özvegyek, a Vén bohóc, a Félgömb a hajfürtök közt, az Útrahívás, a Szép Dorothea, a Hősi halál, a Thyrsus, az Asszonyarcképek, a Festés vágya, a Fajparipa címűe-

ket s főleg a Hold jótéteményei-t, ezt a csodálatos kis művet, melyben a költő mágikus érzékeltetéssel fejezi ki azt, ami az angol festőnek Millais-nek annyira nem sikerült Szent Ágnes estje című vásznán: az éj bolygójának foszforosan kék aláderengését egy szobába, szivárványos gyöngyház-szürkéit, sugarasan átszőtt páráit, melyek közt, éji pillangókként, ezüst-atómmok vibrálnak. — A hold, felhő-lépcsői magasából, egy bölcsőben szunnyadó gyermek fölé hajol, megfürdetve élő fényében és csillámló mérgeiben: a kedves, sápadt fejecskét elárasztja jótéteményeivel, mint valami tündér-keresztanya s fülébe susogja: »Örökké érezni fogod csókom erejét s szépséged hozzám igazodik. Azt fogod szeretni, amit én és ami engem szeret: a vizet, a felhőket, a csendet, az éjszakát, a végtelen és zöld tengert, a formátlan és millió formájú vizet, a helyet, ahová nem mehetsz, a szerelmest, akit sohasem fogsz megismerni, a szörnyű virágokat, az akaratdúló illatokat és a macskákat, melyek elalélnak a zongoraszótól s rekedt és szelid jajjal nyögdecselnek, mint az asszonyok.«

Ehhez az édes bájú darabhoz fogható költe-

ményt csak egyet ismerünk, a Li-tai-pé versét, Judith Walter kitűnő fordításában, melyben a kínai császárné suhantatja végig fehér atlaszköntöse uszályát a holdsugaraktól gyémántos jáspis-lépcsőkön. Csak a hold beteg szerelmesei érezhetik így át e sápadt bolygó misztikus varázsát.

Mikor az ember Weber-muzsikát hallgat, legelőször a delejes álom érzése vesz erőt rajta, valami elbágyadás, mely megrázkódtatás nélkül visz tovább a való élettől, aztán a messzeségben egyszerre csak különös hang csendül, melyre nyugtalanul neszelünk föl. Olyan ez a hang, mint a természetén túli világ sóhaja, mint a láthatatlan szellemek egymást-szólongatása. Oberon illesztette most szájához kürtjét s a varázserdő kitárl, végtelenbe nyújtózó kék fasorokkal s a Shakespeare Szentivánéji álmá-nak minden csodanépevel: végül, áttetsző, ezüst fátylában maga Titánia is megjelenik.

A *Petits Poèmes en prose* olvasása sokszor keltett bennünk hasonló benyomásokat; egy mondat, egy szó, – egyetlenegy, bizarrul kiválasztott és elhelyezett szó, – egész ismeretlen világát

idézte elénk elfelejtett és mégis meghitt alakoknak, valaha-élt, távoli életek emlékeit keltgetve s titokzatos karénekét éreztetve meg körülöttünk lebegő, alélt gondolatoknak, amint félhangon susognak a dolgok fantom-képei közt, melyek örök szakadatlanságban válnak ki a realitás világából. Más mondatok ismét, halálba halkuló gyöngédséggel muzsikálnak vigaszt be nem vallott fájdalomokra és gyógyíthatatlan kétségbeeséseinkre. Azonban vigyáznunk kell hallgatásuk közben, mert beteg honvágyat ébreszthetnek bennünk, mint a havasi pásztordalok a német ballada szegény svájci landsknechtjében, aki megszökött a strassburgi kaszárnyából, átúszott a Rajnán s aztán elfogták és agyonlőtték – »mivel nagyon is beleandalodott az alpesi kürt szavába.«

***

Az emberi szellem egyre tökéletesebbé fejlődésének legfőbb bizonyítéka a nagyok iránt való eleven érdeklődés. Amikor a római zsarnokok szeszélyes élet-habzsolása világtörténelemmé duzzad, a latin irodalom megtermi a Suetonius-féle Nero-életrajzokat; amikor a pár ezernyi hatalmas örült vágtatása az életen át milliókat tapos a szennybe, a kínba, ahonnan Krisztus emeli ki őket mennyei atyja jobbára, megszületnek a legendák; amikor a renaissance biborából kibimbózik az életművész alakja, François Ier, Lodovico, Mátyás király képében tanulmányozza a nagyközönség; amikor a világ határai kitágulnak, a nagy utazók életét tárják elénk az írók; amikor az emberi jogokért küzd a fejével az illúziók ködében járó, lábával vért taposó Európa, akkor Danton és Desmoulins után kíváncsiskodunk; amikor a tudomány újabb és újabb területeket hasít ki az ismeret számára az ismeretlenből, a nagy fölfedezők, föltalálók magasodnak érdeklődésünk elé. A kalandor XVIII. század a híres kalandorok, a harcoló és politizáló XIX. század a hadvezérek, politikusok felé tereli figyelmünket; az emberi szellem minden megnyilvánulása iránt egyforma éles érzéssel forduló XX. század minden nagy embert ismerni kíván.

A Kultúra Könyvtár a szellemóriások, az emberiség világító tornyai, koruk életirányát képviselő nagyok életrajzait, róluk szóló tudományos és művészi arcképeket, essaiket ad az olvasó kezébe, kulcsul műveik és pályájuk megismeréséhez, vagy zárókövül a róluk alkotott vélemény épületéhez.

Az első tiz kötet:

1. ANATOLE FRANCE. Irta Brandes.
2. TOLSZTOJ. Irta Romain Rolland.
3. CHOPIN. Irta Liszt Ferenc.
4. NAPOLEON. Irta Taine.
5. DANTE. Irta Carducci.
6. ROMAIN ROLLAND. Irta Stefan Zweig.
7. RODIN. Irta Rainer Maria Rilke.
8. BAUDELAIRE. Irta Théophile Gautier.
9. NERO. Irta Suetonius.
10. DARWIN: Életem.

A Kultúra Könyvtár díszes kiállítása, illusztrált kötetei, vízjeles famentes papiroson nyomva, modern kötésben jelennek meg. A Kultúra Könyvtárt, amelynek köteteihez Szántó Lajos rajzol művészi portréborítékot, Laczkó Géza szerkeszti.

KULTURA

KÖNYVTÁR

